Publikacja dostępna
w Bibliotece INPRIS
na stronie internetowej
www.inpris.pl

Agata Witkowska

Zagraniczne modele świadczenia porad prawnych i obywatelskich

Opracowanie powstało w ramach projektu „Opracowanie kompleksowych i trwałych mechanizmów wsparcia dla poradnictwa prawnego i obywatelskiego w Polsce” (www.ppio.eu) współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej.

Warszawa 2012

i. System pomocy prawnej w Anglii i Walii

System instytucjonalno – organizacyjny

Pierwszy akt prawny dotyczący pomocy prawnej w Anglii i Walii został ustanowiony już w 1949 r. Aktualnie obowiązującym aktem prawnym jest Access to Justice Act z 1999 roku, na podstawie którego utworzono **Legal Services Commission**. Instytucja ta odpowiedzialna jest za administrowanie systemem pomocy prawnej w Anglii i Walii. Czyni to poprzez nawiązywanie współpracy z prywatnymi prawnikami oraz organizacjami pozarządowymi odpowiedzialnymi za udzielanie informacji prawnej, poradnictwa prawnego oraz reprezentacji w sądzie ludzi znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, a także ma za zadanie opłacać ich usługi oraz monitorować ich jakość. System pomocy prawnej, za który odpowiedzialny jest Legal Services Comission pomaga zapewnić dostęp do wymiaru sprawiedliwości poprzez zapewnienie wysokiej jakości doradztwa, informacji i reprezentacji osobom, które nie byłby w stanie sobie na to pozwolić. To oznacza, że klienci mogą chronić swoje prawa dzięki: uzyskaniu wczesnej porady; pozyskania obrońcy w razie oskarżenia o popełnienie przestępstwa czy też wniesienie sprawy do sądu o ile stanowi to najbardziej optymalne rozwiązanie dla rozwiązania sporu[1]. Legal Services Commission jest instytucją finansowaną przez Ministerstwo Sprawiedliwości (ściślej Lord Chancellor), które jednocześnie sprawuje ścisłą kontrolę nad jej budżetem. Minister Sprawiedliwości wyznacza ogólne kierunki polityki w zakresie udzielania bezpłatnej pomocy prawnej.

Legal Services Commission działa poprzez swoje biuro centralne z siedzibą w Londynie oraz 13 biur terenowych w całej Anglii i Walii. Dodatkowo Public Defender Service świadczy swoje usługi w 4 biurach – 2 w Anglii oraz 2 w Walii.

Legal Services Commission tworzy 2 płaszczyzny, w ramach których dostarczane są usługi prawne: Community Legal Service (CLS) oraz Criminal Defence Service (CDS). Są to sieci organizacji dostarczających pomoc prawną w sprawach cywilnych oraz karnych.

Legal Services Commission zawiera kontrakty z prawnikami oraz organizacjami non – profit dostarczającymi pomoc prawną w ramach Community Legal Service i Criminal Defence Service. 31 marca 2011 Legal Service Comminsion miała na swoim koncie 2,335 kontraktów zawartych w ramach CLS oraz 1,733 w ramach CDS.

[1] http://www.legalservices.gov.uk/aboutus/all_about_lsc.asp

Pomoc prawna świadczona w ramach prawa cywilnego

Community Legal Service to sieć finansowanych przez LSC organizacji oraz innych podmiotów, których działalność ma na celu zapewnienie pomocy prawnej z zakresu prawa cywilnego. Problemy prawne, z którymi zgłaszają się klienci w ramach Community Legal Service to przede wszystkim: zadłużenia, sprawy mieszkaniowe, zasiłki, sprawy rodzinne. Oferowana pomoc może dotyczyć również prawa azylowego i imigracyjnego, edukacji, zatrudnienia, zdrowia psychicznego czy zagadnień opieki społecznej[2].

CLS świadczy pomoc prawną poprzez **Community Legal Advice (CLA),** jak również poprzez prawników różnych specjalności oraz organizacje non – profit. Community Legal Advice (CLA) jest instytucją poradniczą założoną przez Legal Service Commission. CLA ma siedziby w 5 miastach (Derby, Gateshead, Hull, Leicester oraz Portsmouth), w których mieszczą się centra poradnicze, gdzie osoby o najniższych dochodach mogą uzyskać poradę prawną. Ponadto CLA świadczy porady prawne oraz informacje prawne telefonicznie, internetowo oraz przez wydawane przez siebie broszury[3]. CLA pełni często role punktu pierwszego kontaktu dla klienta szukającego porady prawnej. Pomoc prawna świadczona przez CLA jest dostarczana na dwa sposoby, tj. tzw. *„controlled work”* i *„licensed work”*[4]*:*

Controlled work

- Podstawowe poradnictwo prawne;
- Pomoc prawna w sprawach dotyczących zdrowia psychicznego oraz kwestii prawa imigracyjnego i prawa do azylu (poradnictwo i reprezentacja przed sądem);
- Pomoc prawna świadczona rodzinom;
- Pomoc prawna jest świadczona bezpośrednio, bez konieczności wcześniejszego aplikowania do LCS;
- Akt „controlled work” to każdy akt przyznający pomoc, która nie obejmuje

Licensed work

- Pomoc prawna we wszystkich pozostałych rodzajach spraw cywilnych, z wyjątkiem spraw generujących bardzo wysokie koszty, na które pomoc prawna udzielana jest tylko po zawarciu odpowiedniego kontraktu;
- Wnioski o pokrycie kosztów sprawy muszą być każdorazowo składane do LSC, które podejmuje decyzję o tym czy pomoc prawna w tym przypadku należy się czy nie (po analizie warunków finansowych osoby aplikującej, a także zawartości merytorycznej sprawy).

[2] http://www.legalservices.gov.uk/civil.asp
[3] Community Legal Advice, http://www.legalservices.gov.uk/public/community_legal_advice.asp
[4] Legal Services Commission, Annual Reports and Accounts 2010 – 2011, http://www.legalservices.gov.uk/docs/about_us_main/LSC_AnnualReport_2010-11.pdf

reprezentacji przed sądem (poza wyjątkiem spraw dotyczących zdrowia psychicznego, azylu i imigracji).

CLA świadczy także pomoc prawną telefonicznie, a skala tego rodzaju poradnictwa jest duża, bowiem w roku 2010/2010 objęła 397,191 spraw**.** Dotyczyły one najczęściej: zadłużenia (36,406), prawa własnościowego (24,578), prawa rodzinnego (23,240), zatrudnienia (12,911), edukacji (3,361) i innych spraw.

Legal Services Commision lokuje środki finansowe w pomoc prawną w tych dziedzinach prawa cywilnego, na które jest największe zapotrzebowanie wśród obywateli, stąd kontrakty zawierane są najczęściej z prawnikami specjalizującymi się w tych dziedzinach oraz organizacjami udzielającymi specjalistycznych porad. Sprawami priorytetowymi są przede wszystkim sprawy z udziałem dzieci oraz ten rodzaj spraw, gdzie życie lub wolność człowieka mogą być zagrożone. W dalszej kolejności są to sprawy dotyczące ochrony społecznej, zwłaszcza kiedy osoba zgłaszająca się po pomoc jest zagrożona wykluczeniem społecznym (zatem mogą być to sprawy dotyczące zadłużenia, własności mieszkania, zatrudnienia itp.), a także są to sprawy związane z ochroną praw człowieka czy nadużyciami ze strony władzy[5].

Pomoc prawna świadczona w ramach prawa karnego

Zadaniem **Criminal Defence Service (CDS)** jest dostarczanie pomocy prawnej z zakresu prawa karnego, obejmującej informacje prawną, poradnictwo oraz reprezentację w sądzie. Ponadto, w ramach udzielania pomocy w sprawach karnych, prawnicy pełnią dyżury na posterunkach policji, sądach pokoju (sądach magistrackich) oraz wyższych sądach (sąd koronny).

Criminal Defence Service gwarantuje przyznanie pomocy prawnej osobom zatrzymanym, podejrzanym oraz oskarżonym o popełnienie przestępstwa. Pomoc prawna w sprawach karnych oznacza zaangażowanie prawnika na każdym stadium postępowania sprawy. Obejmuje jego udział przy przesłuchaniu przez policję, jak również wszelkie koszty związane z przygotowaniem linii obrony i reprezentacji przed sądami wszystkich instancji[6]. Pomoc prawna udzielana na posterunkach policji

[5] R. Smith, Legal Aid in England and Wales: Current Issues and Lessons [w:] Public Interest Institute, Making Legal Aid a Reality, 2009, str. 35 - 45

[6] E.Krześniak, Europejskie systemy pomocy prawnej na przykładzie wybranych krajów, Forum Debaty Publicznej, Sprawne i Służebne Państwo, Dostęp obywateli do pozasądowej nieodpłatnej pomocy prawnej – potrzeba rozwiązań systemowych, 6.04.2011 r.

była najczęstszą formą pomocy w roku 2010/2011 i stanowiła liczbę 675,502. Dużą zainteresowaniem cieszyło się również poradnictwo za pośrednictwem telefonicznym, gdzie ze względu na relatywnie niską zawiłość sprawy, nie był wymagany bezpośredni kontakt klienta z prawnikiem. Zarejestrowano 161,342 porad udzielonych telefonicznie w roku 2010/2011. W ramach dyżurów prawników w sądzie w roku 2010/2011 udzielono pomocy prawnej 87,568[7].

Legal Services Commission również ustanowił również instytucję **Public Defender Service** („Publiczny Obrońca"), która zatrudnia prawników zapewniających obronę w sprawach karnych. Prawnicy ci są dostępni, w razie potrzeby, całodobowo przez 7 dni w tygodniu. Ich zadaniem jest udzielanie porad osobom przebywającym w aresztach oraz zapewnienie obrony w trakcie procesu sądowego.

Prawnicy wynagradzani są przez LSC według ryczałtowych lub godzinowych stawek, a wysokość tego wynagrodzenia może być zróżnicowana w zależności od geograficznego usytuowania ich siedziby.

Beneficjenci. Kryteria dostępu do pomocy prawnej

Cywilna pomoc prawna jest przyznawana osobom spełniającym kryteria finansowe, na które składa się dochód klienta oraz posiadane aktywa. Każdy wniosek o przyznanie pomocy prawnej **w ramach prawa cywilnego** rozpatrywany jest indywidualnie. Jest kategoria osób, którym pomoc przyznawana jest w sposób automatyczny – jest to grupa osób otrzymujących określone świadczenia publiczne. W pozostałych przypadkach pomoc może zostać przyznana jeśli miesięczny dochód jest niższy niż 300 funtów. Pomoc prawna może również zostać przyznana osobom, których dochody są wyższe od tych kwalifikujących do otrzymania bezpłatnej pomocy prawnej, o ile wyrażą zgodę na partycypację w kosztach. Ale również istnieje dodatkowe kryterium – zawartość merytoryczna sprawy, zasadność jej prowadzenia w kontekście ewentualnych kosztów i prawdopodobieństwa wygrania. Te dwa kryteria stanowią o zasadności przyznania pomocy prawnej.

Należy wspomnieć, że istnieją pewne kategorie spraw, gdzie powyższe kryteria nie są brane pod uwagę. Zaliczają się do nich m.in. sprawy dotyczące sprawowania opieki nad dziećmi w myśl ustawy Special Children Act, sprawy związane ze zdrowiem psychicznym czy też ustanowieniem reprezentanta prawnego dla osoby zatrzymanej.

W przypadku pomocy prawnej otrzymywanej **w ramach prawa karnego**, również istotne jest kryterium finansowe i kryterium zasadności prowadzenia sprawy. Każdy wniosek o przyznanie

[7] Legal Services Commission, Annual Reports and Accounts 2010 – 2011, http://www.legalservices.gov.uk/docs/about_us_main/LSC_AnnualReport_2010-11.pdf

pomocy prawnej jest rozpatrywany indywidualnie, a jego rozpoznanie odbywa się w sądzie, przed którym toczy się sprawa. Obok możliwości finansowych wnioskodawcy, oceniana jest sprawa, ale także ewentualna wcześniejsza karalność tej osoby. Pomoc prawna może być przyznana, o ile dochód miesięczny nie jest wyższy niż 283 funty miesięcznie. Jeśli kwoty te są wyższe, osoby wnioskujące w sądzie o pomoc prawną proszone są o partycypację w kosztach obrony. Osoby poniżej 18 – ego roku życia oraz korzystające ze świadczeń państwowych są zwolnione z tego obowiązku. Kryteria finansowe nie są również brane pod uwagę w przypadku udzielania nagłej pomocy prawnej na posterunku policji we wszystkich poważnych sprawach[8].

W obu przypadkach, zarówno w przypadku prawa karnego, jak i cywilnego, znaczenie mają nie tylko kryteria finansowe, ale także charakter sprawy, ewentualne poniesione koszty w związku z nią i prawdopodobieństwo wygrania sprawy. Taka analiza jest zadaniem doradcy prawnego, z którym kontaktuje się osoba szukająca pomocy prawnej w zakresie prawa cywilnego. W sprawach z zakresu prawa karnego te zadania spoczywają na prawniku, z którym bezpośrednio kontaktuje się klient.

Podobnie oba filary przewidują system kontrybucyjny, tj. częściowy udział obywateli w pokrywaniu kosztów pomocy prawnej. Ma to w szczególności miejsce, gdy klient uzyskuje wyższe dochody niż te przewidziane jako górna granica uprawniająca do dostępu do bezpłatnej pomocy prawnej.

Finansowanie przez państwo i skala poradnictwa

W okresie 2010/2011 Legal Services Community pokrył koszty prawie 3 milionów działań w ramach pomocy prawnej udzielonej przez Community Legal Service (CLS) oraz Criminal Defence Service (CDS)[9]:

	Liczba działań podjętych w roku 2010/2011	Środki przeznaczone przez państwo na sfinansowanie pomocy prawnej
Community Legal Service	1,245.8	985.4 £
Criminal Defence Service	1,468.7	1,129.8 £
W sumie:	2,714.5	2,115.2 £

Legal Services Community nie prowadzi ewidencji liczby osób ubiegających się o pomoc prawną, lecz rejestruje działania podjęte przez prawników w ramach udzielanej pomocy prawnej osobom

[8] National report – England and Wales, International Legal Aid Group, Helsinki 2011
[9] Legal Services Commission, Annual Reports and Accounts 2010 – 2011, http://www.legalservices.gov.uk/docs/about_us_main/LSC_AnnualReport_2010-11.pdf

potrzebującym. Zatem powyższe liczby nie muszą odzwierciedlać liczby osób potrzebujących, które faktycznie skorzystały z pomocy prawnej (możemy bowiem założyć, iż jedna osoba mogła kilkakrotnie zwrócić się o pomoc).

ii. System pomocy prawnej w Belgii

Informacje ogólne

Belgijski system pomocy prawnej jest tym systemem, któremu warto się przyjrzeć, także ze względu różnice wypływające z jego podziału administracyjnego, odzwierciedlającego skomplikowaną strukturę etniczną, językową i kulturową kraju. Belgia jest krajem podzielonym na 3 **regiony autonomiczne** (Flandria, Walonia, region stołeczny Bruksela), 4 **regiony językowe** (francuskojęzyczny, niderlandzkojęzyczny, niemieckojęzyczny i dwujęzyczny region Brukseli) oraz **wspólnoty** (francuska, flamandzka, niemieckojęzyczna). Dwa regiony autonomiczne podzielone są na **prowincje**. Ponadto najniższym stopniem podziału są **gminy**, których jest 589. Regiony posiadają własne rady z uprawnieniami ustawodawczymi i rządy, które sprawują władzę w niemal wszystkich kwestiach (wyłączając: politykę zagraniczną, kwestie obronności, sprawiedliwości i bezpieczeństwa wewnętrznego) [10]. Wspólnoty, zgodnie z literą prawa, zajmują się kwestiami związanymi z kulturą, edukacją, językiem, zdrowiem, kwestiami związanymi z ochroną ludzi młodych oraz niepełnosprawnych. Jednostki podziału administracyjnego cieszą się w Belgii dużą samodzielnością.

W zakresie ustawodawstwa dotyczącego bezpłatnej pomocy prawnej, ustawa o pomocy prawnej została przyjęta w 1998 r. na poziomie federalnym. Jednakże wiele organizacji społecznych dostarcza również pomoc prawną, bazując na rozwiązaniach prawnych na poziomie regionu. Ponadto, mimo, iż kwestie związane ze sprawiedliwością należą do zakresu kompetencji władz federalnych, to jednak nie zapobiegło to podziałowi, jaki miał miejsce w 2002 r., w Krajowej Izbie Adwokackiej na Francusko – i Niemieckojęzyczną Izbę Adwokacką oraz Flamandzkojęzyczną Izbę Adwokacką. Zjawiska te wpływają niezwykle niekorzystnie na konieczność wypracowania jednolitego systemu pomocy prawnej.

Struktura instytucjonalno – organizacyjna

[10] System administracyjny Belgii, http://www.msz.gov.pl/files/Informator%20ekonomiczny%20-%20pdf/Belgia/Belgia%2002.pdf

Tradycyjnie, dostarczanie pomocy prawnej leżało i leży w gestii środowisk prawniczych, lecz do 1993 r. wiązało się to z ich działalnością charytatywną. Nowelizacja konstytucji w 1993 r. uczyniła prawo do bezpłatnej pomocy prawnej fundamentalnym prawem, a kolejnym krokiem w kierunku zapewnienia dostępu do niej, było uchwalenie w 1998 r. ustawy o pomocy prawnej. Od tego czasu, każdy obywatel Belgii o niskich dochodach jest uprawniony do uzyskania pomocy prawnej.

Ustawa z 1998 r. wzmocniła i podkreśliła rolę środowisk prawniczych jako dostawców bezpłatnej pomocy prawnej. Pomoc prawna na etapie przedsądowym dostarczana jest przez Komisje Pomocy Prawnej (Commission for legal aid) działające w 27 dystryktach, pod auspicjami lokalnych izb adwokackich. Pomoc prawna na etapie sądowym udzielana jest przez Urząd Pomocy Prawnej (Bureau for Legal Aid), działający poprzez 28 biur lokalnych. Jednakże należy pamiętać, iż Izba Adwokacka, choć jest podmiotem dominującym na rynku bezpłatnego poradnictwa, nie jest jedynym aktorem aktywnym w tej dziedzinie.

Komisja Pomocy Prawnej

Utworzenie Komisji Pomocy Prawnej było przede wszystkim odpowiedzią na zapotrzebowanie ustrukturyzowania i ujednolicenia systemu bezpłatnej pomocy prawnej **na etapie przedsądowym**. Głównym problemem było bowiem duże rozdrobnienie rynku usług prawniczych w ramach bezpłatnej pomocy przedsądowej i brak jednej instytucji o charakterze centralnym, która mogłaby koordynować system lub chociaż ułatwiać współpracę między różnymi dostawcami usług w ramach poradnictwa prawnego.

Każda Komisja składa się: z członków lokalnych izb adwokackich, mianowanych przez dziekanów lokalnych izb adwokackich (połowa całego składu Komisji), członków organizacji pomocy społecznej (25 % składu) oraz członków innych organizacji świadczących pomoc prawną, takich jak np. organizacje konsumenckie (pozostałe 25 %). Na jej czele powinien stać jednak prawnik. Ustawa przewiduje, że każda Komisja powinna organizować spotkania co najmniej 4 razy w roku, lecz nie precyzuje informacji odnośnie jej siedziby. Także w przypadku stałego sekretariatu brakuje informacji odnośnie tego, gdzie powinien się mieścić i w praktyce najczęściej mieści się w siedzibie lokalnej izby adwokackiej.

Ustawa nakłada na Komisje obowiązek organizowania dyżurów przez prywatnych prawników, lecz nie precyzuje gdzie miałyby się one odbywać, więc każda z Komisji musi podejmować takie decyzje we własnym zakresie. Najczęściej bezpłatne porady udzielane są w siedzibach sądów lub publicznych

instytucji pomocy społecznej. 90 % budżetu przeznaczonego na poradnictwo, lokowana jest właśnie na te konsultacje oraz opłacenie prawników udzielających porad.

Ze względu na bardzo duże rozdrobnienie w zakresie podstawowego poradnictwa prawnego, Komisje wspierają współpracę między różnymi podmiotami dostarczającymi podstawową bezpłatną pomoc prawną. Ustawa wprowadza nawet możliwość zawierania między nimi porozumień przewidujących ściślejszą współpracę, zwłaszcza w zakresie rozpowszechniania informacji na temat możliwości uzyskania pomocy prawnej, zwłaszcza wśród najsłabszych społecznie grup.

Warto również wspomnieć, iż Komisje mają prawo doradzać Ministrowi Sprawiedliwości w kwestiach bezpłatnej pomocy prawnej, jednakże ich rady nie mają charakteru wiążącego.

Zakres podstawowej pomocy prawnej ograniczony jest do udzielania porad prawnych oraz informacji prawnej, natomiast nie obejmuje już napisania pisma lub umowy. Stoi to w sprzeczności z przepisami organizacji społecznymi, specjalizującymi się w takich obszarach prawa jak sprawy rodzinne czy zadłużenie. Ich zakres działań, w ramach podstawowej pomocy prawnej, jest znacznie szerszy niż Komisji, bowiem może obejmować nie tylko sporządzanie pism, ale również mediację. Taka pomoc ma charakter bardziej specjalistyczny, ale zakres podejmowanych działań jest szerszy i prowadzony w sposób ciągły. Wskazuje się, iż pomoc prawna świadczona przez organizacje społeczne (zarówno te świadczące pomoc ogólną i wyspecjalizowaną) jest stopniowo redukowana w związku z polityką federalną, która wyraźnie przesuwa ciężar świadczenia bezpłatnej pomocy prawnej na środowisko prawnicze. Brakuje również danych wskazujących dokładnie w jaki sposób pomoc prawna świadczona jest przez organizacje społeczne[11].

Komisje finansowane są z budżetu federalnego (a ściślej finansowane są przez Ministerstwo Sprawiedliwości), natomiast organizacje społeczne zajmujące się podstawowym poradnictwem prawnym finansowane z budżetów lokalnych (flamandzkiego i walońskiego).

Do głównych problemów systemu podstawowej pomocy prawnej jest jego znaczne rozdrobnienie oraz brak ogólnej polityki, która regulowałaby zasady dostarczania pomocy prawnej przez różnego rodzaju podmioty. Brakuje również jednego, centralnego podmiotu, który by koordynował działania instytucji i organizacji zajmujących się poradnictwem prawnym. Co więcej, również w ramach Komisji Pomocy Prawnej nie istnieje żaden centralny organ koordynujący i nadzorujący ich pracę, czego rezultatem jest to, iż każda z Komisji działa we własnym zakresie, wyznaczając własne zasady funkcjonowania.

[11] National Report Belgium, ILAG, Helsinki 2011

Urząd Pomocy Prawnej (Bureau for Legal Aid)

Podczas gdy podstawowa pomoc prawna dostępna jest dla każdego obywatela, o tyle pomoc prawna na etapie sądowym jest możliwa do uzyskania po analizie sytuacji finansowej osoby ubiegającej się o pomoc oraz ocenie sprawy. Jeżeli osoba ubiegająca się o przyznanie pomocy prawnej nie jest uprawniona do jej otrzymania, wówczas koszty usług prawniczych pokrywa ubezpieczenie bądź ona sama.

Urząd Pomocy Prawnej ma swoją siedzibę w każdym z dystryktów przy lokalnych izbach adwokackich. Każdy z Urzędów samodzielnie określa swój ustrój i politykę, a jego działania finansowane są z budżetu państwa.

Wnioski o przyznanie pomocy prawnej kierowane są bezpośrednio do Urzędu. Istnieje kilka sposobów aplikowania o tego rodzaju pomoc:

- wniosek może być złożony przez prawnika, z którym osoba zainteresowana konsultuje sprawę;
- wniosek może być złożony przez organizację zajmującą się podstawowym poradnictwem prawnym;
- wniosek może być złożony w Urzędzie osobiście przez osobę zainteresowaną;
- w bardziej specjalistycznych dziedzinach prawa, tak jak np. prawo karne, pomoc może być przyznana na wniosek organu ścigania bądź sądu karnego[12].

W ramach systemu sądowej pomocy prawnej ustalono również schemat dyżurów pełnionych przez adwokatów w siedzibach jednostek policji oraz sądach karnych, tak by zapewnić osobom zatrzymanym oraz przesłuchiwanym stały dostęp do prawnika. Flamandzka Izba Adwokacka jest w trakcie opracowywania programu komputerowego mającego na celu ułatwienie organizacji pomocy prawnej w postaci obecności adwokata podczas pierwszego przesłuchania. Program ten ma umożliwić łatwy kontakt (dzięki wybraniu tylko jednego numeru telefonu) między komisariatem policji, na którym przebywa osoba zatrzymana a operatorem , który natychmiast mógłby wskazać aktualnie dostępnego prawnika, mogącego w danej chwili przybyć na komisariat w celu udzielenia pomocy prawnej osobie zatrzymanej.

Beneficjenci. Kryteria dostępu do pomocy prawnej.

[12] National Report Belgium, ILAG, Helsinki 2011

Ustawa z 1998 r. wprowadza podstawowe kryteria finansowe przyznawania pomocy prawnej, która w całości lub części może być pokryta przez państwa. Pod uwagę brane są miesięczne dochody osób ubiegających się o przyznanie pomocy prawnej.

Kto?	Wysokość miesięcznych dochodów	Czy pomoc prawna jest całkowicie bezpłatna czy wymagany jest udział w ponoszeniu jej kosztów?
Osoba mieszkająca samotnie	0 - € 878	Całkowicie bezpłatna
Osoba mieszkająca samotnie	€ 878 - € 1 128	Wymagane jest wniesienie drobnej opłaty (między € 50 a € 125)*
Osoba mieszkająca ze współmałżonkiem lub inną osobą, z którą prowadzi wspólne gospodarstwo domowe	0 - € 1 128 (plus €145, 16 na każdą osobę pozostającą na utrzymaniu osoby ubiegającej się o pomoc)	Całkowicie bezpłatna
Osoba mieszkająca ze współmałżonkiem lub inną osobą, z którą prowadzi wspólne gospodarstwo domowe	€ 1 128 - € 1377 (plus €145, 16 na każdą osobę pozostającą na utrzymaniu osoby ubiegającej się o pomoc)	Wymagana jest częściowa partycypacja w kosztach**

* O wysokości opłaty każdorazowo decyduje przewodniczący Urzędu

** O wysokości opłaty każdorazowo decyduje przewodniczący Urzędu

Przewodniczący Urzędu, podejmując decyzję o przyznaniu pomocy prawnej, może wziąć pod uwagę również inne czynniki mające wpływ na sytuację osoby wnioskującej o pomoc i jej rodziny. Mowa tu w szczególności o zadłużeniu, o ile nie powstało ono w wyniku zaniedbań i winy osoby wnioskującej, które uniemożliwia skorzystanie z pełnopłatnych usług prawniczych.

Bezpłatna pomoc prawna może być przyznana również osobom:

- korzystającym z zasiłku socjalnego;
- niepełnosprawnym;
- starszym, utrzymującym się z zasiłku socjalnego;
- nieletnim;
- cudzoziemcom ubiegającym się o azyl.

W razie przyznania pomocy prawnej, przewodniczący właściwego Urzędu wyznacza prawnika.

Bezpłatna pomoc prawna przyznawana jest również osobom zatrzymanym oraz cierpiącym na zaburzenia psychiczne, ale w momencie wykazania, iż osoby te posiadają wystarczające środki finansowe, wymagane jest pokrycie kosztów pracy prawnika.

Z powodu braku jednolitej polityki w zakresie dostarczania bezpłatnej pomocy w Belgii oraz nierzadkich różnic między politykami poszczególnych Izb Adwokackich (Francusko -, Niemiecko – i Flamandzkojęzycznych). Poniższe dane reprezentują dane statystyczne zebrane w ramach flamandzkiego systemu pomocy prawnej:

- 53 % osób ubiegających się o przyznanie bezpłatnej pomocy prawnej stanowiły osoby w przedziale wiekowym 19 – 40 lat;
- 65 % osób ubiegających się o przyznanie bezpłatnej pomocy prawnej stanowili mężczyźni;
- 25 % stanowiły osoby spoza Unii Europejskiej.

Tylko 4 % osób, którym przyznano pomoc prawna, musiało partycypować w kosztach pracy prawnika (opłata między € 25 a € 125). Wynika to z faktu, iż niski odsetek osób jest zobligowany do wykazywania swoich dowodów (21 %), bowiem większość osób jest uprawniona do otrzymania bezpłatnej pomocy prawnej dzięki zasiłkom socjalnym, jakie pobierają.

W okresie 2009 – 2010 dominująca ilość spraw dotyczyła prawa karnego (22 %). Nieco mniejszy odsetek dotyczył spraw dotyczących kwestii związanych z azylem i prawem rodzinnym[13].

Finansowanie pomocy prawnej

Wynagrodzenie prawników za świadczenie usług w ramach bezpłatnej pomocy prawnej jest wciąż kwestią mocno dyskutowaną. Każdego roku, Ministerstwo Sprawiedliwości określa budżet, który jest przeznaczony na wynagrodzenie prawników udzielających pomocy prawnej. Ponadto publikuje listę spraw i przypisanych im punktów, na podstawie których prawnikom przyznawane jest wynagrodzenie. Należy zauważyć, iż jest to niekorzystne rozwiązanie, bowiem liczba spraw stale

[13] National Report Belgium, ILAG, Helsinki 2011

wzrasta, natomiast wysokość budżetu nie rośnie proporcjonalnie do ich liczby, co oznacza niższe wynagrodzenie dla prawników. Ta tendencja utrzymuje wzrostu spraw i obniżania się przez to wynagrodzeń prawników utrzymuje się już od wielu lat.

W roku 2007, budżet przeznaczony na pomoc prawną zamknął się w kwocie € 52 641 000, przy czym należy zaznaczyć, iż była to kwota o ponad € 5000 wyższa niż przewidywano początkowo[14]. W roku 2008 na pomoc prawną przeznaczono budżet € 67 0450 000, a w 2009 € 68 022 000. W ciągu 10 lat od czasu uchwalenia ustawy o pomocy prawnej, liczba spraw w ramach bezpłatnej pomocy prawnej wzrosła o 363 %, a przewiduje się, że w wyniku kryzysu ekonomicznego ich liczba może wciąż wzrastać. Nieproporcjonalny szybkość wzrost liczby spraw w stosunku do wolniejszego wzrostu budżetu przeznaczanego na pomoc prawną, wysokość wynagrodzeń prawników będzie wciąż maleć.

Rodzi się wobec tego pytanie o jakość usług prawniczych w ramach bezpłatnej pomocy prawnej. Nie istnieją żadne środki kontroli jakości tych usług, co więcej nie ustanowiono żadnej jednolitej polityki w zakresie standardów świadczenia pomocy prawnej. Działania w tym zakresie mogą być prowadzone przez poszczególne, lokalne izby adwokackie. Przykładem może być izba adwokacka w Antwerpii, która prowadzi listę adwokatów, podzieloną według ich specjalizacji. Izba adwokacka w Antwerpii wymaga, aby adwokaci raz na dany okres przechodzili szkolenia w ramach swoich specjalizacji. Ich praca może być poddana kontroli, a w razie wykrycia uchybień, przewodniczący Urzędu może wyciągnąć konsekwencje wobec danego prawnika w postaci głębszej kontroli wszystkich spraw, które dany prawnik prowadził bądź powiadomić dziekana izby adwokackiej, której rada może zadecydować nawet o usunięciu adwokata z listy prawników świadczących pomoc prawną.

iii. System pomocy prawnej w Chorwacji

Informacje ogólne

1 lutego 2009 weszła w życie ustawa o bezpłatnej pomocy prawnej (Free Legal Aid Act), zapoczątkowując proces tworzenia kompleksowego systemu bezpłatnej pomocy prawnej. Choć jeszcze przed wejściem w życie tego aktu prawnego istniały pewne rozwiązania w zakresie świadczenia pomocy prawnej, były to tylko rozwiązania częściowe.

[14] Ibidem

Chorwacki system bezpłatnej pomocy prawnej ma przede wszystkim służyć obywatelom o niższym statusie ekonomicznym, którzy nie mogą pozwolić sobie na pokrycie kosztów porady prawnej czy zatrudnienie prawnika do poszczególnych czynności prawnych. Dostrzeżono, iż gorsza sytuacja finansowa poszczególnych osób może prowadzić do ich dyskryminacji w świetle prawa równego dostępu do sądów, zatem zadaniem państwa jest zapobieżenie takiej sytuacji poprzez zbudowanie kompleksowego systemu pomocy prawnej. Ponadto, lepsze przygotowanie do postępowania oraz właściwe reprezentowanie stron umożliwiają lepsze i bardziej efektywne działanie sądów oraz organów administracji publicznej. Co więcej, poradnictwo prawne oraz informacje prawne dostępne dla społeczeństwa na wczesnym etapie po zaistnieniu problemu prawnego, pozwolą w dalszej perspektywie zredukować liczbę spraw wszczętych z powodu niewiedzy stron o swoich prawach i obowiązkach oraz nieświadomości odnośnie prawdopodobieństwa sukcesu w rozstrzygnięciu konkretnej sprawy.

System bezpłatnej pomocy prawnej w Chorwacji uwzględnia realizacji unijnego *acquis communautaire*. Jednakże stosowanie pewnych przepisów, jak np.: przepisów szczególnych dotyczących pomocy prawnej w sporach transgranicznych, uzależnione jest od akcesji Chorwacji do Unii Europejskiej. Wraz z przyjęciem ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej, chorwacki system został uzgodniony z kryteriami unijnymi, tj. : kryteria dostępu do pomocy prawnej są jasno określone; wszyscy cudzoziemcy mogą korzystać z bezpłatnych porad prawnych na podstawie przepisów ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej; zasady procedury ubiegania się o pomoc prawną i jej przyznawania są jasno określone.

Struktura instytucjonalno – organizacyjna systemu pomocy prawnej

Na strukturę instytucjonalną chorwackiego systemu pomocy prawnej składa się: 20 biur regionalnych State Office Administration i Ministerstwo Sprawiedliwości. Biura odpowiedzialne są za wydawanie decyzji o przyznaniu pomocy prawnej, natomiast Ministerstwo Sprawiedliwości pełni w tym zakresie rolę instytucji II instancji, do której można odwołać się, gdy pomoc prawna nie została przyznana bądź nie została przyznana w pełnym zakresie. Ministerstwo Sprawiedliwości pełni również funkcję instytucji, do której obywatele uprawnieni są składać skargi na adwokatów odmawiających udzielenia pomocy prawnej bądź źle wykonujących swoje obowiązki.

W myśl ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej, pomoc tę mogą świadczyć adwokaci, autoryzowane stowarzyszenia, związki zawodowe, a także wydziały prawa poprzez działające w ich ramach kliniki prawa.

Adwokaci udzielają pomocy prawnej zarówno na etapie przedsądowym, jak i sądowym, podczas gdy pozostałe podmioty uprawnione są do udzielania pomocy prawnej przedsądowej. Wobec adwokatów nie są wymagane żadne dodatkowe kwalifikacje zawodowe. Zgodnie z ustawą o bezpłatnej pomocy prawnej, adwokaci nie mogą odmówić udzielenia pomocy prawnej, poza wyjątkowymi sytuacjami, które jasno określa ustawa o adwokaturze, a także kodeks etyki zawodowej. Kodeks etyki zawodowej adwokatów podaje przykładowe powody odmowy udzielenia pomocy, do których m.in. możemy zaliczyć: brak perspektyw na wygranie sprawy, brak specjalnej wiedzy prawnej adwokata wymaganej w danej sprawie czy też skłonność danej osoby do wszczynania postępowań w błahych sprawach. Beneficjent pomocy prawnej ma prawo zgłosić odmowę udzielenia pomocy prawnej do Ministerstwa Sprawiedliwości, które może stwierdzić, iż nieuzasadniona odmowa stanowi zaniedbanie świadczenia pomocy prawnej, w rozumieniu ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej. Należy nadmienić, iż prawo odmowy udzielenia pomocy prawnej nie przysługuje pozostałym podmiotom, co oznacza, że nawet jeśli adwokat odmówił swojego zaangażowania w daną sprawę, nie mogą tego zrobić stowarzyszenia, związki czy kliniki prawa.

Stowarzyszenia, które chcą udzielać pomocy prawnej muszą być zarejestrowane w Ministerstwie Sprawiedliwości. Doradcy udzielający w nich porad prawnych muszą posiadać: dyplom ukończenia studiów prawniczych, zdany egzamin adwokacki oraz 2 lata doświadczenia zawodowego.

Nowa ustawa zakłada również kompleksowy nadzór nad jakością świadczonych usług i przewiduje sankcje za zaniedbania ze strony prawników.

Beneficjenci systemu pomocy prawnej. Kryteria dostępu.

Zgodnie z ustawą o bezpłatnej pomocy prawnej, osobami uprawnionymi do uzyskania bezpłatnej pomocy prawnej są osoby niezdolne do poniesienia kosztów związanych z usługami prawnika, bez uszczerbku dla własnego utrzymania i które należą do jednej z następujących kategorii osób:

a) Obywatele Chorwacji

b) Cudzoziemcy przebywający w Chorwacji tymczasowo

c) Cudzoziemcy przebywający w Chorwacji stale

d) Osoby, które uzyskały w Chorwacji azyl

e) Osoby ubiegające się o azyl w Chorwacji, dla których pomoc prawna nie jest przewidziana w innym akcie prawnym

f) Małoletni cudzoziemcy, którym nie towarzyszą w Chorwacji rodzice bądź opiekunowie prawni[15]

O pomoc prawną można wnioskować składając w biurze regionalnym we właściwym sobie regionie odpowiedni formularz. Za jego złożenie nie jest pobierana żadna opłata. Formularz zgłoszeniowy składa się wraz z oświadczeniem wnioskodawcy i dorosłych członków gospodarstwa domowego o udzieleniu zgody na weryfikację prawdziwości danych oraz uzyskiwanych dochodów.

Kryterium dostępu do pomocy prawnej jest kryterium finansowe osoby wnioskującej o pomoc oraz członków jego gospodarstwa domowego. Artykuł 8 ustawy reguluje przypadki, w których możliwe jest przyznanie pomocy prawnej. Bezpłatną pomoc prawną mogą uzyskać osoby, które:

- nie są w stanie ponieść kosztów pomocy prawnej, bez narażania swojego bytu;
- są odbiorcami świadczeń socjalnych;
- odbierają świadczenia od państwa na podstawie ustawy o kombatantach i inwalidach wojennych;

Warunki finansowe osoby deklarującej brak możliwości pokrycia kosztów pomocy prawnej rozpatrywane są wspólnie z możliwościami finansowymi członków jego gospodarstwa domowego. Zatem rodzina musi spełniać (kumulatywnie) następujące warunki:

1) Aktywa finansowe (czyli posiadane oszczędności w formie gotówki oraz oszczędności netto przechowywane w bankach, akcje, obligacje) nie przekraczają kwoty 54,000 kn (ok. 7,300 euro)
2) Aktywa niefinansowe (tj. środki trwałe wraz z wartościami niematerialnymi i prawnymi) nie przekraczają kwoty 54,000 kn
3) Wielkość mieszkania lub domu ma być adekwatna do potrzeb aplikującego (35 m kw. Plus 10 m na każdą dodatkową osobę)
4) Wartość posiadanego samochodu nie przekracza 48,600 kn (ok. 6,500 euro)
5) Miesięczny dochód nie przekracza 2,700 kn (365 euro)[16]

[15] Free Legal Aid Act, Ministerstwo Sprawiedliwości, http://www.mprh.hr/beneficiaries-of-the-free-legal-aid
[16] J.T. Johnsen, G. Stawa, A. Uzalec, Evaluation of the Croatian Legal Act and its implementation, Centre for Human Rights, Zagreb, Zagreb/Oslo/Vienna

Bezpłatna pomoc prawna przyznawana jest również osobom małoletnim, które dochodzą przed sądem swoich praw w zakresie świadczeń przewidzianych przepisami prawa należnych im od rodziców bądź innych osób. W tym przypadku kryterium finansowe rodziny nie jest brane pod uwagę.

W trakcie pierwszego roku obowiązywania ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej wnioski o przyznanie pomocy dotyczyły najczęściej: prawa rodzinnego, prawo własnościowe, przemoc domowa, a także prawa pracy, ochrony socjalnej, pomocy ofiarom przestępstw, naruszeń praw człowieka.

Decyzję o przyznaniu pomocy prawnej podejmuje biuro regionalne, do którego osoba wnioskująca o pomoc zgłasza się. Personel biura podejmuje decyzję o przyznaniu pomocy prawnej w ciągu 15 dni od otrzymania wniosku. Wyjątek stanowi sytuacja, gdy w wyniku upływu 15 dni prawo będące przedmiotem wniosku o pomoc, wygasłoby. Wówczas decyzja musi być podjęta w trybie natychmiastowym.

Następstwem przyznania bezpłatnej pomocy prawnej jest następnie nakreślenie odpowiedniego porządku, według którego ma przebiegać jej udzielanie. Według ustawy właśnie ten ustalony porządek jest decyzją administracyjną (tzw. *order*), która potwierdza istnienie prawa do pomocy prawnej oraz jego zakres. Ustanowiony porządek pomocy prawnej może dotyczyć zarówno pomocy przedsądowej, jak i sądowej. Po jego ustanowieniu, osoba korzystająca z pomocy prawnej ma obowiązek dokonać wyboru dostawcy pomocy prawnej. W przypadku pomocy prawnej obejmującej reprezentację przed sądem oraz pisanie wniosków do sądu, osoba udzielająca tejże pomocy musi być adwokatem. Jeśli wniosek o przyznanie bezpłatnej pomocy prawnej został odrzucony bądź nie uznany w całości – wnioskodawcy przysługuje zażalenie na decyzję biura regionalnego, które można wnieść do Ministra Sprawiedliwości w ciągu 8 dni od dnia doręczenia decyzji.

Finansowanie pomocy prawnej

Przyznanie bezpłatnej pomocy odnosi się do całkowitego lub częściowego pokrycia kosztów pomocy prawnej, w zależności od sytuacji materialnej osoby wnioskującej o przyznanie pomocy prawnej. Dopuszcza się zatem sytuację, że beneficjent pomocy prawnej uczestniczy w kosztach postępowania. Ma to na celu umożliwienie racjonalnego wykorzystania środków finansowych, jak również zwiększenie odpowiedzialności jednostki za inicjowanie i prowadzenie postępowania.

Środki na organizację i dostarczanie pomocy prawnej na podstawie wydawanych decyzji o przyznaniu pomocy prawnej przeznaczane są z budżetu państwa. Mogą być również przekazywane z budżetów samorządów lokalnych lub regionalnych, darowizn oraz innych źródeł, o ile są zgodne z prawem.

Zgodnie z ustawą o bezpłatnej pomocy prawnej, ok. połowa przewidzianych środków na pomoc prawną lokowana jest na potrzeby stowarzyszeń oraz klinik prawa, które aplikują o takie środki. Druga część środków przeznaczona jest na inne formy pomocy prawnej.

Środki finansowe na świadczenie pomocy prawnej przez stowarzyszenia oraz uniwersyteckie kliniki prawa przekazywane są na podstawie projektów przedstawionych przez te instytucje. Każdy projekt musi zawierać informacje na temat liczby udzielonych porad prawnych w roku poprzednim wraz ze szczegółowym opisem obszarów prawa, których dotyczyły porady oraz rodzajów postępowań. Projekt musi również zawierać dane na temat obszaru, na którym pomoc prawna ma być świadczona oraz wszelkie dane na temat samego stowarzyszenia lub kliniki prawa i jej personelu oraz jego kwalifikacji.

O tym, które stowarzyszenia i kliniki prawa otrzymują środki na dostarczanie pomocy prawnej decyduje, po zasięgnięciu opinii Komisji Pomocy Prawnej, Minister Sprawiedliwości, który też wyznacza kryteria jakie mają spełnić projekty pomocy prawnej przedstawione przez podmioty wnioskujące o środki.

Środki na poszczególne projekty stowarzyszeń i klinik prawa przewidujące udzielanie pomocy prawnej przekazywane są z góry. Pierwsza transza środków finansowych jest przekazywana zaraz po tym jak projekt zostaje zatwierdzony, a następne transze przekazywane są co kwartał, po przedstawieniu raportów ze stanu realizacji pomocy prawnej. Środki na pokrycie kosztów pracy prawników, w ramach udzielanej pomocy przedsądowej i sądowej, przekazywane są na podstawie kalkulacji zawartych w decyzjach przyznających pomoc prawną (*orders*). Przed przyznaniem sfinansowania pomocy prawnej przewidzianej i opisanej w decyzjach, kalkulacje w nich zawarte muszą być przedstawione Ministerstwu Sprawiedliwości, które następnie jest w obowiązku zatwierdzić je. W przypadku wniosków o przyznanie pomocy prawnej w ramach postępowania przed sądem, istnieje ustawowy wymóg, aby wydawano decyzje przyznające pomoc prawną (*orders*) na poziomie 90% przyznanych środków finansowych w perspektywie miesięcznej. Ma to na celu utrzymanie puli środków finansowych niezbędnych na finansowanie spraw pilnych, wymagających podjęcia natychmiastowego działania.

Adwokaci zobligowani są po zakończeniu sprawy do zwrócenia do właściwego biura nie tylko decyzji z opisem działań zgodnych ściśle z nakreślonym na samym początku porządkiem, ale również

oryginalnymi rachunkami poniesionych kosztów. Jeśli obowiązek ten nie zostanie dopełniony w ciągu 15 dni od ostatniej czynności prawnej, przyjmuje się, że pomoc prawna nie została udzielona.

iv. System pomocy prawnej w Holandii

Informacje ogólne

Na mocy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz Konstytucji Królestwa Holandii, każdy obywatel ma prawo dostępu do sądu, zwrócenia się o pomoc prawną i reprezentację w sądzie, a jeśli nie stać go na pokrycie kosztów usług prawnika, ma prawo uzyskać pomoc od państwa. Przepisy prawa holenderskiego gwarantują pomoc prawną obywatelom, którzy z braku wystarczających środków finansowych, nie są w stanie ponieść całkowitych kosztów tej pomocy. Według ostatnich szacunków uprawnionych do uzyskania tego rodzaju pomocy jest 37% ludności tego ponad 16 milionowego kraju. Pomoc prawa jest finansowana w głównej mierze przez państwo (Legal Aid Fund), a tylko w niewielkiej przez klienta o niskim dochodzie. Instytucją odpowiedzialną za wszelkie kwestie związane z pomocą prawną jest Legal Aid Board, na które składa się 5 biur regionalnych oraz jedno centralne.

Struktura instytucjonalno – organizacyjna holenderskiego systemu pomocy prawnej

Od 1994 r. system pomocy prawnej regulowany jest przez Legal Aid Act, który zastąpił dotychczasowy, funkcjonujący od 1956 r., system związany z dostarczaniem pomocy prawnej. Instytucją odpowiedzialną za organizowanie i administrowanie systemem pomocy prawnej jest **Legal Aid Board**, finansowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Do jego zadań należy m.in. monitorowanie działań podejmowanych w ramach pomocy prawnej, czego rezultatem jest możliwość dostosowywania systemu pomocy prawnej do rzeczywistych i bieżących potrzeb społeczeństwa. Legal Aid Board pełni również funkcje doradcze wobec Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawach dotyczących zapotrzebowania społeczeństwa na pomoc prawną oraz jej dostarczania.

Holenderski system pomocy prawnej jest systemem **dwustopniowym**. Pierwszym kontaktem dla osoby poszukującej pomocy jest tzw. **Legal Services Counters**, podczas gdy w sprawach bardziej zawiłych pomocy udzielają **prywatni prawnicy i mediatorzy**.

Punkty Obsługi Prawnej (Legal Services Counters)

Holenderski system pomocy prawnej jest oparty na dwupoziomowym poradnictwie prawnym. Pierwszy poziom stanowią **Punkty Obsługi Prawnej** (**Legal Services Counters**), odpowiedzialne za udzielenie pierwszej porady lub informacji prawnej. Są to miejsca pierwszego kontaktu dla obywatela mającego problem prawny. Zadaniem Punktów jest pomoc prawna w nieskomplikowanych kwestiach prawnych, a w pozostałych wymagających więcej czasu oraz wiedzy prawniczej, klienci odsyłani są do prawników i mediatorów. Klienci mogą zwracać się o pomoc również bezpośrednio do prawników, bez konieczności kontaktu z Punktami. Klient może zwrócić się do jednego z Punktów ze sprawą z zakresu prawa cywilnego, administracyjnego, karnego lub imigracyjnego, a porady udzielane są bezpłatnie.

Punkty Obsługi Prawnej (Legal Services Counters) powstały w Holandii w latach 2003 – 2006 w wyniku reformy systemu pomocy prawnej.

Aktualnie funkcjonuje 30 Punktów, które są tak usytuowane geograficznie, aby każdy obywatel mógł z łatwością do niego dotrzeć środkiem komunikacji publicznej w czasie nie dłuższym niż 1 godzina. W każdym z Punktów zatrudnionych jest co najmniej 6 doradców prawnych. W większych miastach liczba osób zatrudnionych w Punktach Obsługi Prawnej może być wyższa. Co więcej, zatrudnienie znajdują również tzw. *paralegals,* jako że w kompetencjach Punktów leży udzielenie jedynie podstawowej pomocy prawnej. Niemniej rola *paralegals* jest coraz większa, o czym świadczy fakt, iż uczelnie holenderskie stopniowo uruchamiają kierunki na poziomie licencjatu, na których kształceni są przyszli *paralegals* (np. Leuven University College).

Lokale Punktów zostały zaprojektowane tak, aby wręcz zachęcały potencjalnych klientów do skorzystania z oferowanych usług. Ich wnętrze przypomina bardziej sklep niż biuro. W pierwszej kolejności klient ma styczność z recepcją i poczekalnią, a niejako na tyłach lokalu znajdują się call centre i pomieszczenia, gdzie udzielane są porady oraz dostępne są broszury z informacjami prawnymi. W poczekalniach natomiast dostępne są komputery zawierające zbiory dokumentów prawnych. Dorady pracują na zmiany, zarówno w call center (gdzie napływają pytania drogą telefoniczną i mailową), na recepcji oraz udzielają konsultacji. Każdy z Punktów wyposażony jest w nowoczesne oprogramowanie komputerowe, które ma ułatwić pracownikom szybsze i fachowe udzielanie odpowiedzi na pytania klientów.

Pierwszy kontakt klienta z Punktem obejmuje przede wszystkim wstępną ocenę problemu – czy jest on faktycznie natury prawnej, które rozwiązanie byłoby najbardziej korzystne dla klienta oraz czy mieści się ono w kompetencjach Punktów. Na tym etapie klienci są także informowani o swoich szansach na powodzenie, czasie trwania sprawy i kosztach kolejnych kroków prawnych. Na tej podstawie klient podejmuje decyzję odnośnie swojego dalszego zaangażowania w danej sprawie.

Działalności Punktów Obsługi Interesantów przyświecają dwa główne cele. Pierwszy to zapewnienie łatwo dostępnej bezpłatnej pomocy prawnej. Po drugie, ich zadaniem jest wykrywanie sporów i problemów prawnych w ich wczesnym stadium, co w konsekwencji ma zminimalizować koszty, nie tylko wobec jednostki uwikłanej w spór, ale także wobec całego społeczeństwa. Wysoka jakość usług oferowanych przez Punkty Obsługi Prawnej znajduje duże uznanie w oczach Holendrów, którzy w ankietach oceniają ich działanie jako „dobre" lub „bardzo dobre".

W sprawach wymagających rozszerzonego zakresu pomocy, klient kierowany jest do prywatnego prawnika bądź mediatora, który wyraził chęć swej dostępności w razie konieczności odesłania klienta z Punktu Obsługi Prawnej. Wybór prawnika jest dokonywany na podstawie jego dostępności, specjalizacji, odległości jego biura od miejsca zamieszkania klienta oraz liczby odesłanych klientów w ostatnim czasie. Informacje o odesłaniu klienta do prawnika przesyłane są drogą elektroniczną za pomocą oprogramowania specjalnie stworzonego w tym celu. Program ten ułatwia kontrolowanie równomiernego rozdzielenia odesłań pomiędzy prawników (dobór prawnika do konkretnej sprawy odbywa się na podstawie wcześniej wspomnianych kryteriów – dostępność, rodzaj specjalizacji, odległość biura prawnika od domu klienta, ilość otrzymanych w ostatnim czasie odesłań). Prawnik otrzymuje wiadomość z informacją dotyczącą klienta, sprawy oraz ewentualnie rodzajem porady, którą klient uzyskał w Punkcie Obsługi Prawnej.

W latach 2009 i 2010 klienci zwracali się do Punktów Obsługi Prawnej z problemami z różnych dziedzin prawa. Najczęściej były to: ochrona praw konsumenta (24 %), prawo pracy (26 % w 2009 i 25 % w 2010), prawo rodzinne (16 % w 2009 i 17 % w 2010), ubezpieczenie społeczne (7 % w 2009 i 8 % w 2010), prawo karne (4 %), prawo imigracyjne (3 %), prawo administracyjne (4 %) oraz inne sprawy (9 % w 2009 i 8 % w 2010).

Prywatni prawnicy i mediatorzy

Pomoc prawna w sprawach bardziej skomplikowanych świadczona jest przez prywatnych prawników oraz mediatorów. O taką pomoc mogą zwrócić się Punkty Obsługi Prawnej odsyłając sprawę klienta do odpowiedniego prawnika bądź mogą się o nią zwrócić także bezpośrednio sami klienci.

Nazwiska prawników i mediatorów, którzy chcą udzielać bezpłatnej pomocy prawnej, muszą widnieć w rejestrze prowadzonym przez Legal Aid Board. Ponadto wszelkie działania podejmowane przez te osoby muszą być zgodne ze standardami jakości świadczonych usług prawnych, ustanowionych wspólnie przez Legal Aid Board, Dutch Bar Association oraz Ministerstwo Sprawiedliwości. Aby móc udzielić klientowi pomocy prawnej w konkretnej sprawie, prawnik zobowiązany jest do złożenia

wniosku w imieniu swojego klienta w celu uzyskania tzw. certyfikatu, czyli oświadczenia Legal Aid Board, iż dany klient jest uprawniony do zwolnienia z opłat za usługi prawnika. W 2010 r. rejestr zawierał ok. 7.300 nazwisk prawników, którzy wzięli udział w ponad 430 000 spraw.

Prywatni prawnicy i mediatorzy, udzielający pomocy prawnej osobom o niskich dochodach, opłacani są przez Legal Aid Board. System wynagrodzeń jest z góry ustalony – prawnik nie jest wynagradzany za liczbę godzin pracy, lecz za określony rodzaj usługi prawnej. Wysokość wynagrodzenia jest wynikiem głębszych analiz spraw, w których wziął udział prawnik w ramach udzielonej klientowi pomocy prawnej i opiera się na obliczeniach przeciętnego czasu pracy, jaki musi poświęcić prawnik w danej sprawie.

Aby prawnik mógł przyjąć do prowadzenia sprawę, w ramach pomocy prawnej, musi być zarejestrowany w Legal Aid Board oraz spełniać określone warunki. Do tych warunków zaliczamy przede wszystkim pozytywne wyniki kontroli działania kancelarii danego prawnika, przeprowadzonej przez holenderską Izbę Adwokacką. W niektórych dziedzinach prawa, takich jak prawo karne, imigracyjne czy azylowe, muszą być spełnione dodatkowe kryteria. Przede wszystkim oznacza to, że prawnik musi posiadać dodatkowe kwalifikacje i doświadczenie w tych dziedzinach.

Pomoc prawna online

Uruchomienie serwisu online, gdzie obywatele mogliby uzyskiwać informacje prawne, jest uzupełnieniem działalności Punktów Obsługi Prawnej. Serwis www.rechtwijzer.nl, nazywany ‘Roadmap to Justice’, jest interaktywną aplikacją ułatwiającą zdobycie niezbędnych informacji prawnych. Aplikacja jest efektem współpracy Legal Aid Board i Uniwersytety w Tilburgu. Jej kluczowym punktem jest tzw. ‘Dispute Roadmap’, która przedstawia osobie szukającej informacji wszystkie możliwe rozwiązania jakie można podjąć w danej sprawie. Aplikacja objęła takie dziedziny prawa jak: prawo rodzinne, konsumenckie czy administracyjne. Wciąż planowany jest jej rozwój aplikacji obejmujący coraz to nowe kwestie prawne, jak np. kwestie związane z rozwodami, ustalaniem opieki nad dziećmi czy tworzeniem planu mediacji[17]. ‘Dispute Roadmap’ koncentruje się na wybranych konfliktach, jakich doświadczają obywatele w życiu codziennym, a jej celem jest umożliwienie samodzielnego decydowania o tym jakie kroki prawne należałoby podjąć w danej sprawie i zwiększenie świadomości prawnej obywateli. Nie zmienia to jednak faktu, że nawet najlepsza aplikacja nie zastąpi osobie szukającej pomocy prawnej, kontaktu z prawnikiem bądź inną

[17] Raad voor Rechtsbijstand, Legal Aid Board, źródło: http://www.rvr.org/nl/about_rvr

osobą kompetentną do udzielania porad prawnych. Stanowi jedynie właściwe uzupełnienie pracy ludzi oraz służy zwiększaniu wiedzy o przysługujących obywatelom prawach i obowiązkach.

Finansowanie pomocy prawnej

Koszty pomocy prawnej są częściowo pokrywane przez samego klienta. Wprowadzenie obowiązku drobnej opłaty, jest podyktowane tym, aby klient umiał rozważyć czy warto jest wnosić daną sprawę do sądu i uniknąć w ten sposób kierowania na drogę sądową spraw błahych, co również ma się przyczynić do lepszej kontroli kosztów systemu pomocy prawnej jako całości.

W przypadku relatywnie prostych spraw, prywatny prawnik pobiera ustaloną opłatę za 3 – godziną poradę prawną, do której klient, w zależności od uzyskiwanych dochodów, wnosi 40 € lub 74 €. To czy klientowi przysługuje pomoc prawna zależy od jego dochodów z dwóch ostatnich lat poprzedzających złożenie wniosku o pomoc prawną. W drodze wyjątku, do przyznania pomocy prawnej kwalifikuje znaczne pogorszenie sytuacji finansowej w roku poprzedzającym złożenie wniosku o pomoc, nawet jeśli w roku poprzednim pomoc ta nie przysługiwałaby. Przy czym poprzez „znaczące pogorszenie" należy rozumieć spadek dochodów o co najmniej 15 % w stosunku do roku poprzedniego.

Wniosek o przyznanie pomocy prawnej składa w imieniu klienta prawnik zarejestrowany w Legal Aid Board.

Poniższa tabelka przedstawia wysokość dochodów rocznych uprawniających do uzyskania pomocy prawnej w postaci 3 – godzinnej porady prawnej (sprawy proste):

Dochody roczne osób posiadających dzieci	*Dochody roczne osób bezdzietnych*	*Opłata klienta za 3 – godzinną poradę*
0 - € 24,800	0 - € 17,700	€ 40
€ 24,801 - € 34,400	€ 17,301 - € 24,400	€ 74

Jeśli problem wymaga udzielenia dłuższej porady prawnej, klient może uzyskać pomoc prawną tylko jeśli posiada tzw. certyfikat. Aby go uzyskać, prawnik zarejestrowany w Legal Aid Board, w imieniu swojego klienta, składa wniosek, który następnie podlega ocenie Legal Aid Board pod względem nie

tylko dochodów osiąganych przez klienta, ale również wagi sprawy i stosowności udzielenia rozszerzonej pomocy prawnej.

Od kwietnia 2005 r. jest również możliwe zwrócenie się o przyznanie pomocy niezależnego mediatora. Koszty jakie musi ponieść klient w tym przypadku są generalnie niższe niż w przypadku ogólnej pomocy prawnej. W 2010 r. maksymalna opłata jaką musiał wnieść klient wynosiła 100 €. Opłaty za pomoc prawną wykraczającą poza udzielenie 3 – godzinnej porady prawnej w 2010 r. objęły przedział między 100 a 750 € za sprawę.

W 2006 r. miała miejsce reforma systemu pomocy prawnej, od momentu której przyznanie pomocy prawnej odbywa się na podstawie oceny dochodów rocznych oraz posiadanych własności. Legal Aid Board weryfikuje te dane na podstawie miejskich spisów ludności oraz informacji uzyskanych od władz podatkowych. Dzięki połączeniu online do baz danych biur podatkowych, weryfikacja ta odbywa się bardzo sprawnie. Powyższe informacje, a także ocena prawna problemu zarysowana przez prawnika, stanowią podstawę do podjęcia decyzji czy pomoc prawna danej osobie należy się czy tez nie. Jeśli decyzja odnośnie przyznania pomocy prawnej jest pozytywna, wydawany jest certyfikat, w którym także określona jest wysokość opłaty koniecznej do wniesienia przez klienta.

Poniższa tabelka przedstawia wysokość rocznych dochodów oraz skorelowaną z tym wysokość opłaty za usługi prawne w ramach pomocy prawnej (sprawy, które nie kwalifikują się jako „sprawy proste" wymagające jedynie 3 – godzinnej porady prawnej):

Dochody roczne osób posiadających dzieci	*Dochody roczne osób bezdzietnych*	*Opłata klienta za 3 – godzinną poradę*
0 - € 24,000	0 - € 17,200	€ 100
€ 24,001 - € 24,800	€ 17,201 - € 17,700	€ 158
€ 24,801 - € 26,100	€ 17,701 - € 18,700	€ 272
€ 26,101 - € 29,000	€ 18,701 - € 20,500	€ 478
€ 29,001 - € 34,400	€ 20,501 - € 24,400	€ 750

Klienci są zwolnieni z tych opłat tylko wtedy, gdy są pozbawieni wolności.

Dostępność do pomocy prawnej nie jest jedynie kwestią poziomu dochodu, ale również możliwością skorzystania z innych źródeł finansowych, takich jak oszczędności. Biorąc to pod uwagę, a także osiągane dochody, pomoc prawna jest dostępna **jeśli maksymalny kapitał nie przekracza**:

Pary	€ 41,322
Osoby samotne (z dziećmi lub bezdzietne)	€ 20,661
Dodatek na dziecko poniżej 18-ego roku życia*	€ 2,762

*Wysokość maksymalnego kapitału ocenia się wliczając do niego dodatek na dziecko poniżej 18 – ego roku życia

** Osoby w wieku 65 lat oraz więcej mogą mieć przyznaną pomoc prawną, nawet jeśli granica maksymalnego kapitału jest wyższa od tych, które zakłada prawo (przedstawione w tabelce)

Jeśli w ciągu 6 miesięcy klient aplikuje ponownie o przyznanie certyfikatu uprawniającego do skorzystania z pomocy prawnej, opłata jaką musi uiścić będzie zmniejszona o 50 %. Redukcja opłaty o 50 % przysługuje aplikującemu o przyznanie certyfikatu klientowi maksymalnie 3 – krotnie w ciągu 6 miesięcy.

Beneficjenci systemu pomocy prawnej

Liczba wydawanych certyfikatów wciąż wzrasta. W roku 2010 wydano ich 429,970, co stanowi wzrost o 47 % w stosunku do roku 2000. Największą część spośród nich stanowią certyfikaty o przyznanie rozszerzonej pomocy prawnej, tj. wykraczającej poza 3 – godzinną poradę prawną (420, 086), w dalszej kolejności certyfikaty przyznające 3 – godzinną pomoc prawną (9, 884) zaś wciąż najmniejsza jest liczba certyfikatów przyznających pomoc mediatora – 7, 330 (choć także i w tym przypadku widać tendencję wzrostową jeśli chodzi o ich liczbę). Legal Aid Board prowadzi ewidencję głównych dziedzin prawa, dla których wydawane są certyfikaty. W każdej z dziedzin prawa, z wyjątkiem prawa azylowego, zanotowano wzrost liczby wydawanych certyfikatów. W 2010 r. zdecydowana większość certyfikatów została wydana w dziedzinie prawa cywilnego (241,420), a w dalszej kolejności prawa karnego (148,945) oraz prawa azylowego (29,721).

Rok 2010 pokazał znaczny wzrost liczby osób aplikujących o certyfikaty uprawniające do uzyskania pomocy prawnej w stosunku do 2000 r. (wzrost o 28 %). Dzięki obecnym połączeniom online z odpowiednimi władzami podatkowymi, jest znacznie łatwiej dokonać oceny kto faktycznie korzysta z pomocy prawnej. Szacuje się, że ok. 37 % populacji holenderskiej, na podstawie kryterium

finansowego, kwalifikuje się do uzyskania certyfikatu. W przeważającej mierze, z pomocy prawnej korzystają mężczyźni w przedziale wiekowym 20 – 45 lat. Grupa najrzadziej korzystająca z możliwości ubiegania się o certyfikat to osoby poniżej 15 roku życia oraz powyżej 60. Aż 56 % osób korzystających z tego rodzaju pomocy stanowi grupa osób bezrobotnych, ponadto częściej są to osoby rozwiedzione niż pozostające w związkach małżeńskich, a także imigranci (spoza krajów zachodnich) oraz osoby samotnie wychowujące dzieci. Statystycznie najsłabiej reprezentowane są takie grupy jak: młodzież, studenci, osoby pracujące, emeryci, bezdzietne osoby pozostające w związkach małżeńskich.

W pewnej mierze, pomoc prawna może być przyznana również związkom zawodowym i organizacjom konsumenckim.

Wizyta studyjna w Holandii

W ramach projektu odbyła się wizyta studyjna w Holandii, w której wzięły udział dwie osoby – główny analityk oraz ekspert INPRIS, mieli oni okazję szczegółowo zapoznać się z systemem pomocy prawnej w Holandii.

W trakcie wizyty studyjnej (24-25 IX) odbyli oni szereg spotkań w instytucjach związanych ze świadczeniem nieodpłatnej (lub częściowo odpłatnej) pomocy prawnej w:

- Biurze Porad Obywatelskich (Sociaal Raadslieden) w ‘s-Hertogenbosch,

- Punkcie Porad Prawnych w Utrechcie,

- firmie prawniczej Schakenraad Eindhoven w Eindhoven,

- Radzie Pomocy Prawnej w Utrechcie.

Materiały zebrane podczas wizyty zostaną wykorzystane w pracach nad propozycją rozwiązań systemowych w Polsce.

System holenderski jest jednym z najciekawszych systemów poradnictwa i pomocy prawnej, i od lat stanowi źródło odniesień i inspiracji dla osób zajmujących się poradnictwem prawnym na całym świecie. Z jednej strony ma ciekawe rozwiązania instytucjonalne (które w ostatnich latach podlegały reformie i są opisane wyżej). Z drugiej strony w ramach systemu holenderskiego odbywa się wiele ciekawych badań, oraz wdrażane są ciekawe innowacje – jak rozwój narzędzi działających on-line i służących poradnictwu.

Między innymi w związku z wizytą kilka opracowań dotyczących systemu holenderskiego, w tym prezentacja całego systemu opracowana przez Radę Pomocy Prawnej, zostało przetłumaczonych w ramach projektu na język polski i jest dostępnych na stronie projektu.

Podczas wizyty odbyło się także spotkanie z jednym z autorów ekspertyz zagranicznych zamówionych podczas projektu – p. Dr Martinem Gramatikovem z uniwersytetu w Tilburgu. W ekspertyzach zagranicznych (w dalszej części raportu) znajdują się między innymi odniesienia do systemu holenderskiego, dobrze znanego autorom.

Załącznik. Program wizyty studyjnej.

Programme for the Polish study trip to the Netherlands

September 23 th – Arrival of delegation

September 24th

09.30 - 11.30

Visit to the Citizens Advice Bureau 's-Hertogenbosch (Sociaal Raadslieden)

Wolvenhoek 1, 5211HH 's-Hertogenbosch

Louise van Valen, staff member

Presentation

Questions and answers

Guided tour around Municipal Office Building, consultation rooms

Goal: To get an insight on the functions: services provided, referrals, involvement other service providers. Practical functioning of the CAB's (how will inquiries and cases of clients be proceeded in practice.).

How will the quality of the center's work be guaranteed, will it be monitored and by whom?

Education and training of employees who do not have a legal background.

The relation between the centers and the funder.

14.00 -16.00

Visit to the Legal Service Counter, Utrecht

Catharijnesingel 55, Utecht

Jan Pieter Verkennis

Goal: To get an insight on the functions: services provided, referrals, involvement private lawyers and mediators. Practical functioning of legal services counters (how will inquiries and cases of clients be proceeded in practice, how will indigence be tested).

How will the quality of the center's work be guaranteed, will it be monitored from outside, by the board for example.

Education and training of employees who do not have a legal background.

The relation between legally trained employees and lawyers (bar-membership possible?)

The relation between the centers and the board.

Demonstration ICT system Legal Services Counters

September 24th

10.00 – 12.00

Visit law firm Schakenraad Eindhoven

Nachtegaallaan 10-12, Eindhoven

Guido Schakenraad, partner and chairman of the Viadicte foundation

Noor Geraads, lawyer

Goal: To learn about the quality mark, involvement private lawyers, and role of lawyer's work. To get an insight in the provision of legal aid, referrals, duty solicitor scheme and involvement legal aid.

Focus on referral and relation with the legal services counters

Dutch Legal Aid System: Organization & Management

14.00 – 17.00

Legal Aid Board, Utrecht

Croeselaan 15, Utrecht

General History/Overview of the Dutch Legal Aid System

Herman Schilperoort, Head of Staff

Edwin Borghs, staff member

Lia Combrink/Susanne Peters, researchers

Final questions

Peter van den Biggelaar, Executive Director, Legal Aid Board

iv. System pomocy prawnej w Niemczech[18]

Niemiecki system pomocy prawnej jest systemem unikatowym z kilku powodów. Po pierwsze nie istnieje żadna instytucja centralna, która by odpowiadała za jego koordynację; po drugie usługi w ramach pomocy prawnej są dostarczane niemal wyłącznie przez prawników zatrudnionych w prywatnych kancelariach prawnych; po trzecie treść usług odpowiada treści popytu na nie, nie ma wyznaczonych jakichkolwiek priorytetów jeśli chodzi o konieczność skoncentrowania wysiłków na dostarczaniu konkretnej pomocy prawnej; po czwarte dostarczanie pomocy prawnej na etapie przedsądowym jest ograniczone na rzecz pomocy prawnej w czynnościach na etapie sądowym; po piąte niemiecki system pomocy prawnej przeznacza 4 razy mniej środków finansowych na pomoc w sprawach karnych, podczas gdy większość krajów właśnie tam lokuje największą część budżetu.

Ogólny poziom wydatków na pomoc prawną w Niemczech jest relatywnie niski w porównaniu do innych krajów, ale należy wziąć również pod uwagę fakt, iż Niemcy najchętniej spośród innych narodów (ponad 40 % populacji) decydują się na wykupienie ubezpieczenia pokrywającego wyłącznie

[18] Na podstawie M. Kilian, Legal Aid in Germany, ILAG, Helsinki 2011

koszty usług prawnych (Legal Expenses Insurance – LEI). To powoduje, że potrzeba w zakresie finansowania pomocy prawnej przez państwo nie jest tak duża.

Niemiecki Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie orzekał, iż dostęp do wymiaru sprawiedliwości nie może ograniczony przez złą sytuację finansową osób szukających pomocy prawnej. Podkreślał również wielokrotnie podział na pomoc przedsądową, obejmującą udzielanie porad prawnych i informacji, a pomocą prawną w zakresie czynności sądowych. w 2009 orzekł, iż konstytucyjne gwarancje dostępu do wymiaru sprawiedliwości muszą rozciągać się również na pomoc przedsądową, tak by wszyscy obywatele mogli uzyskać właściwe informacje i porady związane z ich sytuacją prawną, zwłaszcza jeśli wszczęcie postępowania sądowego jest bardzo prawdopodobne.

System pomocy prawnej w Niemczech opiera się na dwóch ustawach: **Ustawie o pomocy prawnej w zakresie doradztwa i reprezentacji** oraz **Kodeksie postępowania cywilnego**. Te dwa akty prawną odnoszą się do pomocy prawnej udzielanej we wszystkich dziedzinach prawa, za wyjątkiem spraw karnych. Regulują wymogi jakie muszą spełnić osoby ubiegające się o przyznanie pomocy prawnej, tj. brak środków finansowych na opłacenie prawnika przez osobę ubiegającą się o pomoc prawną oraz zasadność prowadzenia sprawy, a także procedurę przyznawania pomocy prawnej. Kodeks postępowania cywilnego reguluje procedury świadczenia pomocy prawnej ma etapie sądowym, zaś Ustawa o pomocy prawnej w zakresie doradztwa i reprezentacji. Ustawa ta stanowi, iż pomoc prawna na obu etapach (sądowym i przedsądowym) świadczona jest przez prawników, zaś proste porady prawne obywatele mogą uzyskać także w sądach rejonowych.

System instytucjonalno – organizacyjny

W przeciwieństwie do wielu innych krajów, system pomocy prawnej w Niemczech nie jest administrowany przez żadną instytucję. Zanim pomoc prawna została skodyfikowana, ustawodawcom wydawało się logiczne powiązanie jej z sądami, które jednocześnie byłyby odpowiedzialne za administrację. Nie rozważano przy tym stworzenia systemu pomocy prawnej świadczonej na etapie przedsądowej, tj. pomoc prawną ograniczono wyłącznie do pomocy sądowej. Ten zakres pomocy prawnej został włączony do systemu dopiero w 1980 r., ponieważ jak praktyka pokazała, sądy w niewielkim stopniu udzielały również porad prawnych.

Sądy są niezależne od rządów, niezależnie czy chodzi o rząd federalny, regionalny czy lokalny. Sędziowie w Niemczech sprawują swoje funkcje dożywotnio i nie są nadzorowani przez żadną instytucję. Poprzez silne powiązanie systemu pomocy prawnej z sądami, niezależność władzy sądowniczej skutkuje niezależnością całego systemu pomocy prawnej. Sądy rejonowe są najczęściej

pierwszym punktem kontaktowym dla osób szukających pomocy prawnej, dlatego też w strukturze organizacyjnej każdego sądu tego typu znajduje się komórka odpowiedzialna za ten kontakt, gdzie można zarówno uzyskać informację prawną, jak również pobrać wniosek o przyznanie pomocy prawnej.

Nie ma natomiast w sądach osobnego miejsca, gdzie porady prawne byłyby udzielane bądź przeznaczone do złożenia wniosku. Wnioski są przyjmowane bezpośrednio przez sędziów bądź ich urzędników, a następnie przez nich sprawdzane pod kątem kwalifikowalności do uzyskania pomocy prawnej (kryterium ekonomiczne, kryterium zasadności prowadzenia sprawy).

Brak instytucji centralnej, która byłaby odpowiedzialna za system pomocy prawnej, skutkuje także tym, że nie są organizowane żadne przedsięwzięcia mające na celu upowszechnianie tego rodzaju pomocy prawnej. Jednakże najczęściej potrzebne informacje znajdują się na stronach internetowych jednostek odpowiedzialnych za organizację sądownictwa w landach (Departamenty Sprawiedliwości) oraz regionalnych i lokalnych izbach adwokackich (np. w formie dystrybuowanych broszur).

Porady prawne świadczone przez prawników

Pomoc prawna świadczona jest przez niezależnych prawników. Jednak sąd, w którym osoba składa wniosek o przyznanie pomocy prawnej, nie musi obligatoryjnie wyrażać zgody na tego rodzaju pomoc. Zdarza się bowiem, że potrzebne informacje o podstawowym charakterze udzielane są w sądzie bądź osoba jest kierowana do innej publicznej lub prywatnej instytucji. Jednak takie sytuacje mają miejsce stosunkowo rzadko, bowiem ustawa o pomocy prawnej w zakresie doradztwa i reprezentacji jasno przewiduje możliwość wstępnej konsultacji z prawnikiem jeszcze przed złożeniem wniosku o przyznanie pomocy.

Każdy prawnik może przyjąć sprawy zgłoszone w ramach pomocy prawnej – prawo niemieckie nie przewiduje zawierania umów między prawnikami a państwem. Osoba korzystająca z pomocy prawnej może liczyć na usługi świadczone przez wysoko wyspecjalizowanych prawników. Z racji, iż niemiecki system pomocy prawnej nie kładzie nacisku na sprawy karne, większość prawników to specjaliści od prawa cywilnego i rodzinnego.

Prawo ogranicza w pewien sposób swobodę prawników w możliwości podjęcia decyzji czy chce przyjąć daną sprawę czy nie. Jeśli pomoc prawna należy się danej osobie, prawnik nie może odmówić udzielenia pomocy prawnej, bowiem w przeciwnym razie mogłaby mu grozić nawet kara dyscyplinarna ze strony Izby Adwokackiej.

System ten nie przewiduje żadnego mechanizmu kontroli nad jakością usług świadczonych przez prawników. Zakłada się, że jakość zapewniona jest właściwym merytorycznym przygotowaniem prawników do świadczenia usług prawnych w ramach pomocy prawne, bowiem zanim jakikolwiek prawnik zostanie dopuszczony do wykonywania tych obowiązków, musi zdać dwa egzaminy państwowe. Po pozytywnym przejściu egzaminów i uzyskaniu zgody na udzielanie porad w ramach pomocy prawnej, prawnik może rozpocząć świadczenie pomocy prawnej. Osoby ubiegające się o pomoc prawną mają zupełną swobodę jeśli chodzi o wybór prawnika udzielającego pomocy prawnej, bez względu na jego doświadczenie, specjalizację, wykształcenie czy ogólną jakość usług świadczonych przez niego. Władze landów nie prowadzą w żaden sposób selekcji dostawców pomocy prawnej i nie zawierają z nimi żadnych umów, pozwalając na swobodę świadczenia pomocy prawnej i swobodę wyboru prawnika, który ma udzielać pomocy prawnej.

Centra Porad Prawnych (Legal Advice Centres)

Utworzenie Centrów Porad Prawnych jest rozwiązaniem wprowadzonym wyłącznie w dwóch landach – Hamburgu i Bremen. Powodem ich stworzenia było przekonanie, że stanowi to wyjście naprzeciw potrzebom obywateli w zakresie pomocy prawnej i będzie optymalnym rozwiązaniem w dużych aglomeracjach. Porady są tam świadczone wyłącznie przez prawników (tak jak w całych Niemczech). We wszystkich innych największych miastach niemieckich rozwiązanie to zostało uznanie za niepraktyczne ze względu na koszty utworzenia i utrzymania sieci takich punktów porad.

Beneficjenci. Kryteria dostępu do pomocy prawnej

Przepisy Kodeksu Postępowania Cywilnego, regulujące dostęp do pomocy prawnej, przewidują 2 kryteria dostępu – kryterium ekonomiczne oraz kryterium zasadności prowadzenia sprawy.

Przyznanie pomocy prawnej na etapie sądowym w sprawach karnych nie wymaga spełnienia kryterium finansowego. Prawo bowiem przewiduje określone sytuacje obrony obligatoryjnej, kiedy sąd jest zobowiązany do wyznaczenia prawnika jeśli oskarżony nie jest przez nikogo reprezentowany. W innych sytuacjach, sąd może wyznaczyć prawnika na wniosek oskarżonego. Zatem przyznanie pomocy prawnej w tym zakresie zależy wyłącznie od przepisów proceduralnych, a nie od sytuacji materialnej oskarżonego.

W pozostałych sprawach, zarówno na etapie sądowym, jak i przedsądowym, osoba aplikująca musi wykazać, iż nie jest w stanie pokryć kosztów porady prawnej z powodu trudnej sytuacji materialnej lub osobistej.

W pierwszej kolejności oceniana jest sytuacja majątkowa osoby ubiegającej się o przyznanie pomocy prawnej. W tym kontekście brane są pod uwagę przede wszystkim takie aspekty jak: oszczędności, możliwość skorzystania z ubezpieczenie, a także ściągalność długów od osób trzecich.

Po drugie, brana jest pod uwagę wysokość miesięcznych dochodów, przy czym przepisy prawa nie definiują pojęcia „dochodów". Zatem można to pojęcie rozumieć szeroko – miesięczne wynagrodzenie, emerytura, renta, oszczędności, świadczenia socjalne, pożyczki bezzwrotne itp. Od wysokości dochodów należy odliczyć: podatki, składki na ubezpieczenie społeczne, koszty utrzymania mieszkania, raty kredytów, wydatki na dzieci itp.

Po trzecie, aby uniknąć zbyt frywolnego wnoszenia spraw do sądu i tym samym niepotrzebnego obciążenia wymiaru sprawiedliwości, sprawa musi rokować szanse na jej wygranie przed sądem. Jeśli chodzi o pomoc prawną na etapie przedsądowym, wymóg zasadności prowadzenia sprawy nie jest brany pod uwagę.

Wnioski o przyznanie pomocy prawnej na etapie przedsądowym muszą być składane w lokalnym sądzie, nawet jeśli nie jest on właściwy w danej sprawie. Wnioskodawca musi opisać swój problem prawny oraz podać szczegóły dotyczące swojej sytuacji finansowej. Jeśli sąd sam nie udzieli informacji prawnej, wyda odpowiedni certyfikat uprawniający daną osobę do skorzystania z pomocy prawnej świadczonej przez prawnika. Jednakże prawo przewiduje możliwość zwrócenia się o pomoc do prawnika, bez konieczności wcześniejszego ubiegania się o wydanie właściwego certyfikatu przez sąd. Prawnik zobowiązany jest do uprzedzenia swojego klienta, że pomoc prawna może być mu zagwarantowana tylko w przypadku jeśli spełni kryterium finansowe. O pomoc wtedy z reguły aplikuje już sam prawnik, oceniając ryzyko odrzucenia wniosku przez sąd.

Finansowanie

System pomocy prawnej w Niemczech nie jest finansowany z jednego, krajowego budżetu. Każdy z landów posiada własne sądownictwo, na które składa się 5 systemów: system sądów powszechnych i 4 specjalistycznych systemów sądowych (podatkowych, administracyjnych, ubezpieczeń społecznych i pracy), a każdy z nich musi przeznaczać odpowiedni budżet na pomoc prawną. Dodatkowo, systemy pomocy prawnej w każdym landzie muszą przeznaczyć budżet na poradnictwo prawne (z

wyłączeniem porad w sprawach karnych), jak również muszą ustanowić budżet (na ogół niewielki) na pomoc prawną świadczoną w sprawach toczących się przed Sądami Najwyższymi. To powoduje, że obecnie istnieje ok. 100 budżetów, z których finansowana jest pomoc prawna. Brakuje natomiast organu na poziomie federalnym, który kontrolowałby wydatkowanie na systemy pomocy prawnej. Można powiedzieć, że za finansowanie systemów pomocy prawnej odpowiedzialne są władze landów, bowiem w ich kompetencjach leży finansowanie funkcjonowania sądów, co w praktyce oznacza przeznaczanie środków finansowych na pomoc prawną, nierozerwalnie związaną z sądami.

Wysokość budżetów przeznaczonych na przedsądową pomoc prawną zanotowały w ostatniej dekadzie duży wzrost, ale wciąż stanowią raczej małą część środków finansowych przeznaczanych całościowo na pomoc prawną.

Jeśli chodzi o udział w kosztach osób korzystających z pomocy prawnej, jest on stosunkowo niewielki. Na etapie przedsądowym, jest to symboliczna kwota 10 €, którą przyjmuje prawnik świadczący usługi prawne w ramach pomocy prawnej. Jak pokazuje jednak statystyka, ponad połowa prawników prawie nigdy nie pobiera tej opłaty. W przypadku pomocy sądowej, partycypacja w kosztach odbywa się na poziomie od 15 do 300 € miesięcznie, w zależności od sytuacji osoby korzystającej z pomocy prawnej. Opłata ta jest wnoszona do sądu.

Prawnik nie może pobierać innych opłat od swoich klientów. Zamiast tego wynagradzany jest z budżetu państwa. O ile system wynagrodzeń za pomoc prawną świadczoną przez prawników na etapie sądowym jest dość skomplikowany, o tyle system wynagrodzeń obowiązujący na etapie przedsądowym jest jasny i nieskomplikowany. Prawnik otrzymuje:

- 30 € za poradę ustną bądź pisemną;
- 70 € za reprezentowanie interesów klienta;
- jeśli pomoc prawnika doprowadzi do zawarcia ugody przedsądowej, prawnik dodatkowo otrzymuje 125 €;

Kwoty te są znacznie niższe niż te, które prawnik pobiera świadcząc swoje usługi poza pomocą prawną. Ten rodzaj działalności jest de facto uważany za działalność pro bono w zawodzie prawnika.

v. System pomocy prawnej w Republice Południowej Afryki

Informacje ogólne

System pomocy prawnej w Republice Południowej Afryki funkcjonował już w latach 70 – tych, ale dopiero zmiany polityczne w latach 90 – tych wymusiły jego strukturalne zorganizowanie i lepszą organizację.

Celem systemu pomocy prawnej w Republice Południowej Afryki jest zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług prawnych, dostarczanych w niezależny sposób, dla osób biednych i wykluczonych. Stąd też, południowoafrykański system pomocy prawnej gwarantuje szeroki wachlarz usług prawnych, których koszty pokrywane są z budżetu państwa. Zakłada się, iż usługi te mają być dostępne dla wszystkich bez względu na płeć, rasę, stan cywilny czy zatrudnienie, a w szczególności system ma uwzględniać potrzeby grup osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, tj. dzieci, kobiet, osób niepełnosprawnych oraz osób żyjących z HIV/AIDS. Ponadto, RPA jest krajem, gdzie poziom analfabetyzmu jest bardzo wysoki, co musi być również wzięte pod uwagę przy organizowaniu systemu dostarczania bezpłatnych usług prawnych. Zrealizowanie tych założeń za pomocą jednego wypracowanego modelu byłoby niemożliwe, stąd też system pomocy prawnej w Republice Południowej Afryki jest bardzo zróżnicowany, wychodząc w ten sposób naprzeciw potrzebom wszystkich obywateli.

Pomoc prawna w RPA dostarczana jest za pośrednictwem czterech różnych systemów, dzięki którym możliwe jest dotarcie do wszystkich ludzi znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej lub życiowej, zgłaszających zapotrzebowanie na pomoc prawną.

Struktura instytucjonalno – organizacyjna systemu pomocy prawnej

Instytucją odpowiedzialną za dostarczanie pomocy prawnej jest **Legal Aid South Africa**, powołana na mocy ustawy o pomocy prawnej z 1969 r. Jej główne zadania to:

- ustanawia sposoby świadczenia pomocy prawnej;
- finansuje pracę prawników udzielających pomocy prawnej;
- określa procedury świadczenia pomocy prawnej, jak również współpracę z innymi instytucjami;

- podejmuje wszystkie czynności mające na celu ułatwienie dostępu do pomocy prawnej osobom niezamożnym lub wykluczonym społecznie.

Najważniejszym organem Legal Aid South Africa jest Zarząd, którego członkowie mianowani są przez Ministra Sprawiedliwości. Ich kadencja trwa 3 lata, ale mogą ubiegać się o ponowny wybór. Główna siedziba Legal Aid South mieści się w Johannesburgu, ale oprócz tego instytucja posiada 6 innych mniejszych biur regionalnych[19].

Jak zostało wspomniane wcześniej, pomoc prawna w RPA dostarczana jest za pośrednictwem czterech systemów. Oto ich charakterystyka:

Justice Centres – Centra Prawa

Pod koniec lat 90 – tych, **Legal Aid South Africa** podjęła decyzję o utworzeniu modelu opartego o funkcjonowanie w całym kraju sieci punktów pomocy prawnej, zwanych Justice Centres (Centra Prawa). Stworzenie ich i tym samym uniezależnienie systemu pomocy prawnej od istniejącego już wcześniej systemu Judicare (o którym będzie mowa później), było podyktowane przede wszystkim względem ekonomicznym.

Organizacja Centrów Prawa jest wzorowana na organizacji kancelarii prawnych, które zatrudniają prawników oraz personel wspomagający. Model Centrów Prawa zakłada również to, iż punkty te muszą te odpowiadać rozmieszczeniu sądów, a tam gdzie odległości między biurami a sądami są duże, ustanawia się filie. Przemawia za tym nie tylko fakt łatwiejszego dostępu do pomocy prawnej, ale także kwestie ekonomiczne, bowiem redukuje się w ten sposób koszty dojazdów prawników do sądów oraz unika się dezintegracji pracy biura spowodowanej długimi nieobecnościami prawników. Obecnie na terenie całego kraju funkcjonują 64 Centra i 66 filii[20].

Centra Prawa zajmują się dostarczaniem pomocy prawnej zarówno w sprawach cywilnych, jak i karnych. Pomoc prawna dostarczana jest nie tylko przez prawników, ale także przez paralegals (ogólne porady w sprawach cywilnych).

Liczba spraw wpływających do Centrów Prawa od kilku lat utrzymuje się na podobnym poziomie[21]:

[19] Legal Aid Guide 2011, 12th edition, Your voice. For justice, Legal Aid South Africa
[20] Legal Aid Guide 2011, 12th edition, Your voice. For justice, Legal Aid South Africa
[21] ILAG Conference, Helsinki 2011. Country Report for Legal Aid South Africa

	Ilość spraw, które wpłynęły	% ogółu spraw, które zostały zanotowane w ramach bezpłatnej pomocy prawnej	Ilość sfinalizowanych spraw	% ogółu spraw, które zostały sfinalizowane w ramach bezpłatnej pomocy prawnej
2008/2009	395 088	91 %	372 864	93 %
2009/2010	387 376	93 %	397 788	94 %
2010/2011	403 779	96 %	387 130	95 %

Model Judicare (Krajowy model pomocy prawnej finansowanej przez państwo)

Model Judicare jest modelem pomocy prawnej, który wywodzi się ze Stanów Zjednoczonych. Opiera się na outsourcingu usług prawnych, świadczonych przez niezależnych prawników, które opłacane są przez państwo[22]. Wybór prawnika, który będzie właściwy w danej sprawie odbywa się na podstawie listy prawników, którzy zadeklarowali chęć świadczenia pomocy w ramach systemu pomocy prawnej. W ten sposób prawnik zobowiązuje się do przestrzegania wszelkich zasad związanych ze świadczeniem pomocy prawnej, a także wyraża zgodę na wynagrodzenie według obowiązujących taryf. Ponadto, prawnicy świadczący te usługi zobowiązani są do składania raportów kwartalnych odnośnie postępów w sprawach, w których świadczą pomoc prawną. W ciągu 4 miesięcy od zakończenia sprawy, zobligowani są do złożenia rachunków za poniesione koszty w sprawie.

Rola modelu Judicare była znacznie większa zanim ustanowiono Centra Prawa. Obecnie to Centra Prawa cieszą się największym powodzeniem wśród osób szukających pomocy prawnej. Ma to związek przede wszystkim z łatwiejszym dostępem oraz mniejszymi kosztami jakie generuje praca prawnika zatrudnionego w Centrach Prawa. Jak podkreśla się, prawnicy działający w ramach modelu Judicare przede wszystkim świadczą swoją pomoc w sprawach, w których występuje konflikt interesów między współoskarżonymi, gdzie jeden z nich reprezentowany jest przez prawnika zatrudnionego w Centrum Prawa.

[22] A. W. Houseman, L. E. Perle, Securing Equal Justice for All: A Brief History of Civil Legal Assistance in the United States, 2007, źródło: http://www.clasp.org/admin/site/publications/files/0158.pdf, stan na dzień 17.07.12 r.

Rolę prawników świadczących pomoc prawną w ramach systemu Judicare umniejsza również fakt, iż jakość ich pracy nie jest oceniana wysoko. Mówi się, że ich pomoc nie tylko nie jest w wielu przypadkach dostarczana na czas, to także często nie jest ona odpowiednia w danej sprawie. Ponadto pada zarzut, iż opieszałe działania prawników opóźniają również pracę sądów.

Liczba spraw wpływających do prawników świadczących pomoc w ramach systemu Judicare stale spada[23]:

	Ilość spraw, które wpłynęły	% ogółu spraw, które zostały zanotowane w ramach bezpłatnej pomocy prawnej	Ilość sfinalizowanych spraw	% ogółu spraw, które zostały sfinalizowane w ramach bezpłatnej pomocy prawnej
2008/2009	35 723	8 %	23 991	6 %
2009/2010	24 672	6 %	22 011	5 %
2010/2011	12 420	3 %	15 391	4 %

Partnerzy współpracujący z Legal Aid South Africa

Ten model systemu pomocy prawnej jest oparty przede wszystkim na porozumieniach zawieranych między podmiotami mogącymi świadczyć pomoc prawną, najczęściej z sektora pozarządowego, a Legal Aid South Africa. Zwykle partnerami zostają **NGO-sy** oraz **uniwersyteckie kliniki prawa**. Skala poradnictwa prawnego świadczonego w ramach tego modelu jest niewielka, bowiem stanowi jedynie ok. 1 % spraw obsługiwanych w ramach pomocy prawnej. Celem zawierania takich porozumień jest przede wszystkim wypełnianie luk, które powstają w podstawowym systemie pomocy prawnej tworzonym przez Centra Prawa. Niemniejsze znaczenie ma fakt, że model ten pełni również funkcje edukacyjne, bowiem pozwala studentom prawa poznawać realne potrzeby społeczeństwa w zakresie dostępu do prawa, jak również stanowi niepowtarzalną okazję do nauki prawa w praktyce.

[23] ILAG Conference, Helsinki 2011. Country Report for Legal Aid South Africa

Liczba spraw przepływających przez system pomocy prawnej świadczonej przez NGO-sy oraz uniwersyteckie kliniki prawa utrzymuje się na stałym poziomie[24]:

	Ilość spraw, które wpłynęły	% ogółu spraw, które zostały zanotowane w ramach bezpłatnej pomocy prawnej	Ilość sfinalizowanych spraw	% ogółu spraw, które zostały sfinalizowane w ramach bezpłatnej pomocy prawnej
2008/2009	4 111	1 %	3 455	1 %
2009/2010	3 463	1 %	2 921	1 %
2010/2011	3 341	1 %	2 984	1 %

Program kliniczny istnieje już od lat 70 – tych, ale dopiero pod koniec lat 90 – tych zyskał organizacyjną strukturę. Kliniki działają przy uniwersyteckich wydziałach prawa i są zorganizowane przez prawników praktyków (a nie przez nauczycieli akademickich jak to ma miejsce w Polsce). Formalną reprezentacją klinik jest Association of University Legal Aid Institution (Stowarzyszenie Poradni Prawnych, którego największym osiągnięciem jest sformalizowanie stosunków między klinikami. Zadaniem Stowarzyszenia Poradni Prawnych jest tworzenie standardów pracy poradni oraz świadczenia przez nie pomocy prawnej, a także propagowanie tych standardów. Dlatego też członkowie Stowarzyszenia spotykają się 2 razy do roku, jak również organizowane są konferencje, szkolenia, warsztaty itp[25].

Umowy agencyjne

[24] ILAG Conference, Helsinki 2011. Country Report for Legal Aid South Africa

[25] Uniwersyteckie Poradnie Prawne w RPA - sprawozdanie z wizyty badawczej. Johannesburg, Kapsztad, Durban grudzień 2001, źródło: http://www.fupp.org.pl/index.php?id=poradnie_rpa

Południowoafrykański system pomocy prawnej wyróżnia jeszcze jeden model świadczenia pomocy prawnej, polegający na dostarczaniu usług prawnych dzięki zawieranym tzw. umowom agencyjnym. Model ten został wprowadzony stosunkowo niedawno, bowiem dopiero w 2009 r. U podstaw wprowadzenia tego sposobu udzielania pomocy prawnej, leżała konieczność udzielania pomocy prawnej w sprawach karnych w odległych sądach, które nie znajdują się w obszarze działalności Centrów Prawa.

Umowy agencyjne zawierane są prawnikami, których zadaniem jest udzielanie pomocy prawnej w sprawach karnych, w poszczególnych przypisanych im sądach. Prawnicy w ramach tego rodzaju umów wynagradzani są na koniec każdego miesiąca, stosownie do liczby spraw, w których brali udział. Koszt jednej sfinalizowanej sprawy w sądzie jest niższy niż w przypadku sprawy w ramach modelu Judicare (stanowi ok. 75 % jej całkowitego kosztu).

Statystki w zakresie pomocy prawnej świadczonej w ramach zawieranych umów agencyjnych[26]:

	Ilość spraw, które wpłynęły	% ogółu spraw, które zostały zanotowane w ramach bezpłatnej pomocy prawnej	Ilość sfinalizowanych spraw	% ogółu spraw, które zostały sfinalizowane w ramach bezpłatnej pomocy prawnej
2008/2009	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych
2009/2010	638	0.1 %	162	0.005 %
2010/2011	1 825	0.4 %	386	0.1 %

Bezpłatna linia telefoniczna

1 czerwca 2010 r. Legal Aid South Africa wprowadziła kolejną możliwość uzyskania porady prawnej. Udostępniła numer, pod którym można uzyskać bezpłatną poradę prawną. Ten sposób ma na celu upowszechnienie dostępu do pomocy prawnej osobom, które nie mogą skorzystać z niej osobiście.

Aktualnie, sprawy, z jakimi mogą dzwonić osoby szukające pomocy prawnej, są związane przede wszystkim z prawem rodzinnym oraz prawem lokalowym. Osoby zatrudnione w Call Centre, to nie

[26] ILAG Conference, Helsinki 2011. Country Report for Legal Aid South Africa

tylko **prawnicy**, ale również **paralegals**. Pierwszym kontaktem dla osoby dzwoniącej po pomoc jest z reguły paralegal, który w przypadku bardziej skomplikowanego problemu, przekierowuje rozmowę do prawnika, który aktualnie jest dostępny.

Szczególną cechą porad prawnych udzielanych za pośrednictwem bezpłatnej linii telefonicznej, jest ich wysoka jakość. Po pierwsze udzielane są przez wykwalifikowane osoby; po drugie dostępne są w 5 urzędowych językach; po trzecie linia telefoniczna działa przy zastosowaniu najnowszych technologii, które m. in. umożliwiają zapisywanie rozmów.

Beneficjenci. Kryteria dostępu do pomocy prawnej

Kategorie osób, którym przysługuje pomoc prawna ze strony państwa wymienione są w konstytucji. Należą do nich:

- osoby niezamożne (nie ma jednak wskazanych bardziej szczegółowych kryteriów w tym zakresie);
- osoby pozbawione wolności (w sytuacji gdy brak pomocy prawnej mógłby skutkować dla nich niekorzystnym wyrokiem);
- dzieci (w sprawach cywilnych);
- osoby przebywające na terytorium RPA (w sprawach karnych; jeśli chodzi o pomoc w sprawach cywilnych konieczny jest dodatkowy wymóg – obywatelstwo lub stałe przebywanie na terytorium RPA)[27].

Finansowanie

Legal Aid South Africa otrzymuje od rządu roczny budżet, który może przeznaczyć na finansowanie świadczenia pomocy prawnej. Rok finansowy, w tym przypadku, kończy się każdorazowo 31 marca. Oto zestawienie kwot jakie zostały przekazane na pomoc prawną w ostatnich latach[28]:

[27] Legal Aid Guide 2011, 12th edition, Your voice. For justice, Legal Aid South Africa
[28] ILAG Conference, Helsinki 2011. Country Report for Legal Aid South Africa

Rok	Wysokość budżetu
2008/2009	R 869 511 083
2009/2010	R 917 408 000
2010/2011	R 1 141 335 871
2011/2012	R 1 156 057 000

Program kliniczny finansowany jest nie tylko przez Legal Aid South Africa, ale również przez uniwersytety, duże firmy prawnicze, Fidelity Fund (specjalny fundusz kontrolowany przez prawników ze Stowarzyszenia Law Society, pomaga on klinikom w myśl zasady, że dobrze nauczeni studenci będą w przyszłości lepszymi prawnikami) oraz Association of University Legal Aid Institutions Trust – Fundacja Stowarzyszenia Poradni Prawnych (dysponuje grantem przekazywanym przez Fundację Forda)[29]. Do połowy lat 90 – tych, 8 klinik uniwersyteckich (spośród 21 istniejących) było finansowanych bezpośrednio przez Fundację Forda[30], ale w wyniku zmiany polityki finansowania poradni prawnych, powołano do życia Fundację Stowarzyszenia Poradni Prawnych, której powierzono duży grant instytucjonalny. Fundacja Stowarzyszenia Poradni Prawnych jest odpowiedzialna za podejmowanie decyzji w sprawie przydzielania dotacji klinikom prawa, które złożyły odpowiedni wniosek. Najczęściej kliniki szukają więcej niż jednego źródła finansowania swojej działalności. Przykładem jest tutaj klinika prawa działająca przy wydziale prawa Uniwersytetu w Cape Town, która dla swojej działalności wykorzystuje: granty Fundacji Stowarzyszenia dla Poradni Prawnych (stanowiące trzon finansowania), Fidelity Fund (z niego opłacane są pensje dyrektorów,), dotacje uniwersyteckie (pomieszczenie, wyposażenie, rachunki za energię elektryczną, ogrzewanie)[31].

vi. System pomocy prawnej w Szwecji

Informacje ogólne

[29] Uniwersyteckie Poradnie Prawne w RPA - sprawozdanie z wizyty badawczej. Johannesburg, Kapsztad, Durban grudzień 2001, źródło: http://www.fupp.org.pl/index.php?id=poradnie_rpa

[30] Ford Foundation Grantees and the pursuit of justice, źródło: http://www.fordfoundation.org/pdfs/library/grantees_justice.pdf

[31] Uniwersyteckie Poradnie Prawne w RPA - sprawozdanie z wizyty badawczej. Johannesburg, Kapsztad, Durban grudzień 2001, źródło: http://www.fupp.org.pl/index.php?id=poradnie_rpa

W Szwecji prawo do uzyskania pomocy prawnej, zarówno na etapie sądowym, jak i przedsądowym, jest podstawowym prawem obywateli. Prawo do pomocy prawnej jest gwarantowane przepisami ustawy o pomocy prawnej z 1996 r. Przysługuje ona obywatelom, którzy nie są w stanie jej uzyskać w żaden inny sposób. Szwedzki system pomocy prawnej zakłada dwie drogi do uzyskania pomocy prawnej – dzięki ubezpieczeniu od poniesionych kosztów pomocy prawnej oraz pomoc ze strony państwa, dla osób nieposiadających ubezpieczenia obejmującego pomoc prawną.

Struktura instytucjonalno – organizacyjna systemu pomocy prawnej

Centralnym organem odpowiedzialnym za zarządzanie systemem pomocy prawnej jest Urząd Pomocy Prawnej (Legal Aid Authority), powołany na mocy ustawy o pomocy prawnej z 1996 r. Wszystkie wnioski o przyznanie pomocy prawnej kierowane są bezpośrednio do tej instytucji, o ile wcześniej sprawa nie trafiła już do sądu. Prawnicy Urzędu Pomocy Prawnej podejmują decyzję czy dana osoba jest uprawniona do uzyskania pomocy prawnej. Zaś po zakończeniu sprawy czy rozwiązaniu sporu jego zadaniem jest dokładne obliczenie wysokości części kosztów pomocy prawnej, które musi zwrócić osoba ubiegająca się o pomoc prawną. Zadaniem tej instytucji jest także egzekwowanie spłacania tych należności (także w sprawach karnych).

Pomoc prawna w ubezpieczeniu

Na mocy ustawy o pomocy prawnej, obywatele szwedzcy korzystają przede wszystkim z pomocy prawnej, której koszty pokrywane są przez ubezpieczenie. Ubezpieczenie to ma na celu pokrycie wydatków związanych ze sprawami, w których biorą udział, przy jednoczesnym zaznaczeniu, iż sprawy te powinny dotyczyć życia prywatnego obywateli. Możliwość pokrycia kosztów pomocy prawnej jest włączona w zasadzie w każdy rodzaj ubezpieczenia, jaki powszechnie wykupują Szwedzi – ubezpieczenie mieszkania czy samochodu. Ten sposób finansowania pomocy prawnej w Szwecji ma bardzo długie tradycje, bowiem sięgające już lat 60 – tych, a co warto wspomnieć, ubezpieczeniu podlega w Szwecji około 97% obywateli[32].

Przede wszystkim, że aby móc skorzystać z ubezpieczenia, które pokrywa koszty pomocy prawnej, należy mieć je wykupione przed powstaniem sporu. W niektórych wypadkach, reguły określonych rodzajów ubezpieczeń wymagają wręcz, że aby móc skorzystać z możliwości pokrycia kosztów

[32]C.M.C. van Zeeland, J.M. Barendrecht, Legal Aid Systems Compared. A Comparative Research into Three Legal Aid Systems, Centre For Liability Law, Tilburg University, 2003

pomocy prawnej, należy być ubezpieczonym od co najmniej dwóch lat. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy ktoś znajdzie się w sporze z byłym małżonkiem lub partnerem, z którym zamieszkiwał w ciągu 2 lat od ustania małżeństwa lub związku – wówczas ten rodzaj pomocy prawnej jest wyłączony.

Zasadą jest, że aby uzyskać pomoc finansową w celu pokrycia kosztów usług prawnych, należy w pierwszej kolejności skorzystać z ubezpieczenia. To oznacza, że pomoc ze strony państwa nie przysługuje, jeśli posiada się tego rodzaju ubezpieczenie. Brak jakiegokolwiek ubezpieczenia, zapewniającego pokrycie kosztów pomocy prawnej, nie oznacza, że pomoc prawna ze strony państwa zostanie automatycznie przyznana (np. okoliczności finansowe osoby ubiegającej się o pomoc prawną nie uzasadniają przyznania tego rodzaju pomocy).

Warunki otrzymywanej pomocy prawnej w ramach ubezpieczenia mogą się różnić w zależności od firmy ubezpieczeniowej. Wszelkie informacje i zasady dotyczące tego rodzaju ubezpieczenia można znaleźć w polisie ubezpieczeniowej, warunkach ubezpieczenia czy też w broszurach informacyjnych i stronach internetowych firm ubezpieczeniowych.

Pomoc prawna gwarantowana przez państwo

W pierwszej kolejności pomoc prawna możliwa jest do uzyskania dzięki ubezpieczeniu od kosztów ochrony prawnej. Jednakże w przypadku braku odpowiedniego ubezpieczenia, w razie sytuacji znalezienia się w sporze prawnym z drugą stroną, należy zwrócić się o poradę prawną do przedstawiciela lokalnego mającego swoją siedzibę na danym obszarze. Na spotkaniu z prawnikiem szczegółowo analizowany jest charakter sporu, a na podstawie tej analizy prawnik dokonuje oceny odnośnie dalszych kroków prawnych, jakie należałoby w danej sytuacji podjąć. Należy dodać, iż tego rodzaju konsultacje (z założenia trwające co najmniej godzinę) są niezbędne i obowiązkowe jeśli dana osoba zamierza ubiegać się o dalszą pomoc prawną (jak np. ustanowienie pełnomocnika w sądzie). Tego rodzaju konsultacje są płatne według z góry określonej stawki. Pomoc prawna w Szwecji świadczona jest przed adwokatów bądź innych wykwalifikowanych prawników, a przyznawana jest osobom, które ze względów finansowych nie są w stanie zapewnić jej sobie samodzielnie.

Opłata ta wnoszona jest bezpośrednio do przedstawiciela lokalnego udzielającego porady prawnej. Stawka za udzielenie porady może być obniżona w szczególnych przypadkach, np.: kiedy dochód roczny jest niższy niż 75,000 koron szwedzkich bądź w przypadku osób poniżej 18 – ego roku życia, nie posiadających żadnych dochodów. W razie konieczności zapewniona jest również pomoc tłumacza, której koszty ponosi państwo.

Osoby poniżej 18 – ego roku życia, o ile nie zarabiają i nie posiadają innych źródeł utrzymania, uprawnione są nie tylko do bezpłatnych pierwszych konsultacji, ale również są zwolnione z opłat podczas całej drogi prawnej. Jeśli ich sytuacja materialna nie uzasadnia przyznania bezpłatnej pomocy prawnej, ponoszą oni takie same koszty jak osoba pełnoletnia. Podobnie w przypadku osób dorosłych, które nie posiadają żadnych źródeł dochodów – wówczas ponoszą jedynie niewielką część opłat za poradę prawną oraz dalszą pomoc prawną. Osoby, których dochód roczny nie przekracza 75,000 koron szwedzkich i nie posiadają żadnego majątku, mają prawo do redukcji kosztów pomocy prawnej o połowę.

Pierwszy etap obowiązkowych konsultacji może skutkować tym, że strony sporu odstępują od dalszych kroków prawnych w rozwiązaniu sporu bądź następuje zwrócenie się o przyznanie pomocy prawnej do Urzędu Pomocy Prawnej, która to decyduje czy danej osobie pomoc prawna przysługuje. Jeśli spór trafił już do sądu, o przyznaniu pomocy prawnej decyduje właśnie ten sąd. Po zakończeniu sprawy, Urząd Pomocy Prawnej dokonuje wyliczenia poniesionych kosztów oraz wyszczególnia wysokość kwoty, którą musi ponieść osoba wnioskująca o przyznanie pomocy prawnej. W szczególnych przypadkach płatności te mogą być rozłożone na raty, a okres ich spłaty wydłużony. Przyznanie pomocy prawnej przez jedną z tych instytucji nie opiera się jedynie na ocenie sytuacji finansowej osoby wnioskującej o pomoc prawną, ale także brana jest pod uwagę zasadność jej przyznania w danym przypadku.

Koszty pomocy prawnej obejmują koszty pełnomocnika w sądzie, ale również pozostałe koszty generowane na etapie pomocy przedsądowej. Przyznanie pomocy prawnej nie oznacza automatycznie jednak, że państwo pokrywa jej całkowite koszty. Podstawową ideą jest to, że osoba korzystająca z pomocy prawnej powinna partycypować w jej kosztach. Jeśli nie jest to możliwe, obywatelowi zostaje przyznana zupełnie bezpłatna pomoc prawna. Zasadą jest, iż podstawowa pomoc prawna zakłada działania prawnika w wymiarze do 100 godzin. W wyjątkowych wypadkach, może być rozszerzona[33].

Beneficjenci systemu pomocy prawnej. Kryteria dostępu.

Pomoc prawna na podstawie ustawy o pomocy prawnej przysługuje obywatelom szwedzkim i osobom stale przebywającym na terenie Szwecji. Dodatkowo, osobom nie posiadającym znajomości języka szwedzkiego, zagwarantowana jest pomoc tłumacza, której koszt ponosi państwo.

Co do zasady, pomoc przysługuje tylko osobom fizycznym, których roczny dochód, a także wartość składników majątkowych nie przekraczają łącznie 260,000 koron szwedzkich.

[33] Legal Aid Authority, http://www.domstol.se/Publikationer/Informationsmaterial/Legal_aid_in_Sweden.pdf

Prawo przewiduje kilka wyjątków jeśli chodzi o odstąpienie od przyznania pomocy prawnej, nawet gdy warunki finansowe osób wnioskujących o nią uzasadniałyby jej przyznanie. Do tych wyjątków możemy zaliczyć m.in. sytuację, gdy czynność prawna, względem której wnioskuje się o przyznanie pomocy prawnej, jest czynnością jasno sformułowaną w przepisach prawa lub polegającą na sporządzeniu dokumentów (zatem nie jest możliwe uzyskanie pomocy prawnej do takich czynności jak np.: sporządzenie darowizny, zeznania podatkowego czy spisu nieruchomości). Nieuprawniona do otrzymania pomocy prawnej będzie także osoba, której został przydzielony już wcześniej obrońca z urzędu (w sprawach karnych). Ponadto, uzyskanie pomocy prawnej na etapie sądowym nie jest możliwe, jeśli osoba wnioskująca o przyznanie pomocy prawnej, sama reprezentuje przed sądem swoje interesy[34].

vii. System pomocy prawnej na Ukrainie[35]

Informacje ogólne

Prawo do bezpłatnej pomocy prawnej jest prawem zagwarantowanym przez Konstytucję i przysługuje każdemu obywatelowi Ukrainy, cudzoziemcowi, a nawet bezpaństwowcowi. Wszelkie formy dyskryminacji w dostępie do bezpłatnej pomocy prawnej, ze względu na rasę, płeć, przekonania religijne lub polityczne, język, pochodzenie społeczne, miejsce zamieszkania oraz inne czynniki, są zakazane.

Ukraiński system bezpłatnej pomocy prawnej opiera się na ustawie o bezpłatnej pomocy prawnej, przyjętej 2 czerwca 2011. Ustawa zakłada pomoc przedsądowa i sądową. Przyjęcie ustawy było poprzedzone wprowadzeniem w 2006 r. projektu pilotażowego zakładającego powołanie eksperymentalnych centrów poradniczych w 3 miastach Ukrainy: Kharkiv, Khmelnytski i Bila Tserkva.

Ustawa definiuje bezpłatną pomoc prawną jako pomoc prawną gwarantowaną przez państwo, finansowaną całkowicie lub częściowo z budżetu państwa, budżetów lokalnych bądź innych źródeł. Natomiast do usług prawnych, które obejmuje pomoc prawna oferowana przez państwo, ustawa zalicza:

- Dostarczanie informacji prawnej;
- Konsultacje i wyjaśnianie zawiłości prawnych;

[34] Legal Aid Authority, http://www.domstol.se/Publikationer/Informationsmaterial/Legal_aid_in_Sweden.pdf
[35] Na podstawie ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej, która została przyjęta 2.06.2011 r.

- Sporządzanie wniosków, skarg i innych dokumentów prawnych;
- Reprezentację prawną przed sądem, innymi organami władzy państwowej oraz w sporach z innymi osobami;
- Wnoszenie środków odwoławczych;
- Ułatwianie jednostkom dostępu do sądowej pomocy prawnej oraz mediacji.

Główną instytucją odpowiedzialną za tworzenie I zarządzanie systemem bezpłatnej pomocy prawnej na Ukrainie jest Ministerstwo Sprawiedliwości. Do jego ustawowych zadań w tym zakresie należy:

i. zapewnienie współpracy między centralnymi organami państwowymi;
ii. odpowiedzialność za zarządzanie zarówno systemem pomocy przedsądowej, jak i sądowej;
iii. ustanowienie Centrów bezpłatnej sądowej pomocy prawnej;
iv. przedstawianie rządowi projektów regulacji prawnych w zakresie bezpłatnej pomocy prawnej;
v. zapewnienie wsparcia metodologicznego organom władzy wykonawczej i jednostkom samorządu terytorialnego w zakresie dostarczania przedsądowej pomocy prawnej;
vi. ustanowienie procedur dla prowadzenia rejestru prawników uprawnionych do świadczenia bezpłatnej sądowej pomocy prawnej, na podstawie którego zawierane są umowy z konkretnymi prawnikami na ciągłe bądź tymczasowe świadczenie usług prawnych w ramach bezpłatnej pomocy prawnej (rejestry prowadzone są przez Departamenty Sprawiedliwości mające siedzibę w Autonomicznej Republice Krymu, Kijowie i Sewastopolu);
vii. wspieranie rozwijania konkurencyjności mającej na celu wyłonienie najlepszych prawników mających świadczyć bezpłatną sądową pomoc prawną);
viii. kontrolowanie i analizowanie procesu stosowania tego prawa oraz współpraca z innymi urzędami w tym zakresie;
ix. zatwierdzanie standardów jakości dostarczania bezpłatnej pomocy prawnej;
x. zatwierdzanie modelu wewnętrznych regulacji organizacji dostarczających bezpłatną pomoc prawną na etapie przedsądowym;
xi. zatwierdzanie procedur i kryteriów zaangażowania podmiotów prawa prywatnego w świadczenie bezpłatnej pomocy prawnej na etapie przedsądowym;
xii. zatwierdzanie regulacji wewnętrznych Centrów bezpłatnej sądowej pomocy prawnej;
xiii. wykonywanie innych zadań związanych ze świadczeniem pomocy prawnej ustanowionymi w międzynarodowych umowach prawnych, których stroną jest Ukraina i które zostały ratyfikowane przez Radę Najwyższą Ukrainy.

W zakresie bezpłatnej pomocy prawnej, kompetencje posiada również rząd, który według ustawy:

i. ustanawia procedury wyboru prawników dostarczających bezpłatną sądową pomoc prawną oraz wymogi odnośnie ich kwalifikacji;
ii. ustanawia procedury i warunki umów z prawnikami świadczącymi usługi prawne, w sposób ciągły bądź tymczasowy, w ramach systemu bezpłatnej pomocy prawnej;
iii. ustanawia procedury informowania Centrów bezpłatnej sądowej pomocy prawnej o fakcie zatrzymań.

Struktura instytucjonalno – organizacyjna systemu pomocy prawnej

Pomoc prawna na etapie przedsądowym

Bezpłatna pomoc prawna na etapie przedsądowym gwarantuje:

- dostarczanie osobom zainteresowanym informacji prawnej na temat ich praw i wolności oraz możliwości ich dochodzenia w razie wszelkich naruszeń (zwłaszcza jeśli naruszającym jest organ władzy państwowej);
- możliwość konsultacji i wyjaśniania zawiłości prawnych;
- sporządzanie wniosków, skarg i innych dokumentów prawnych (za wyjątkiem pism procesowych);
- pomoc jednostkom w dostępie do dalszej pomocy prawnej (na etapie sądowym).

W myśl ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej, jednostkami odpowiedzialnymi za zapewnienie pomocy prawnej na etapie przedsądowym są: prywatni prawnicy, wyspecjalizowane organizacje, organy samorządu terytorialnego i organy władzy wykonawczej.

Osoby zainteresowane otrzymaniem pomocy prawnej od państwa muszą złożyć odpowiedni wniosek bezpośrednio do centralnych lub lokalnych organów władzy państwowej bądź właściwych miejscowo organów samorządu terytorialnego. Wniosek, który wpłynie do niewłaściwego organu, ten winien przekazać go właściwemu organowi w ciągu 5 dni roboczych. Jeśli taka pomoc ma być przyznana dziecku, wniosek musi zostać złożony przez jego prawnego opiekuna. W przypadku osób nieposiadających zdolności do czynności prawnych, taki wniosek musi być złożony przez opiekuna bądź kuratora.

Jeżeli osoba aplikująca o pomoc prawną jest uprawniona do jej otrzymania, powinna ona zostać przyznana w ciągu 30 dni od wpłynięcia wniosku lub w ciągu 15 dni jeśli chodzi o zwykłą informację prawną. Natomiast w sytuacji, gdy organ badający wniosek o przyznanie pomocy prawnej przedsądowej, uzna, iż w danej sytuacji stosowna byłaby pomoc sądowa, zobligowany jest do wyjaśnienia procedury aplikowania o nią.

Jedną z naczelnych zasad charakteryzujących dostarczanie pomocy prawnej na poziomie przedsądowym jest, w myśl ustawy, zapewnienie wysokiej jakości świadczonych usług. Dlatego też, organy ustawowo odpowiedzialne za dostarczanie pomocy prawnej, zobowiązane są do zapewnienia odpowiednich warunków do udzielania pomocy prawnej. Przede wszystkim konieczne jest zapewnienie odpowiedniego biura, które funkcjonowałoby w trakcie przyjęć interesantów. Ponadto, ustawa wskazuje, że w biurach takich powinny być zatrudnione osoby o wysokich kwalifikacjach zawodowych, które nie tylko byłyby kompetentne do udzielenia pierwszej pomocy prawnej, ale również zdolne do udzielenia wskazówek na temat dostępu do pomocy sądowej, w tym wyjaśnienia jak należy wypełnić właściwy wniosek, aby uzyskać taką pomoc.

Organy samorządu terytorialnego powinny stale monitorować potrzeby społeczności lokalnych w kontekście dostępu do pomocy prawnej i na tej podstawie powoływać wyspecjalizowane instytucje świadczące pomoc prawną na etapie przedsądowym. Ustawa stanowi, iż instytucje te powinny mieć status organizacji non – profit i być finansowane z budżetu lokalnego bądź innych źródeł, których prawo nie zakazuje. Ponadto, organizacje te muszą posiadać swój regulamin, w którym dokładnie opisane są władze oraz procedury udzielania przedsądowej pomocy prawnej.

Organy samorządu terytorialnego mogą również zawierać umowy z prywatnymi firmami prawniczymi na świadczenie pomocy prawnej. Pomoc prawna świadczona przez takie firmy może być świadczona trwale lub czasowo, w zależności od postanowień umowy, na terenie podległym jednostce samorządu terytorialnego. Procedury i kryteria, na podstawie których prywatne firmy prawnicze włączane są w świadczenie pomocy prawnej muszą być zaakceptowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Umowy o świadczenie bezpłatnej pomocy prawnej mogą być zawierane także pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego a prawnikami specjalizującymi się w poszczególnych dziedzinach prawa bądź innymi specjalistami w innych dziedzinach.

Zarówno, prywatni prawnicy oraz inni specjaliści, jak i firmy prawnicze, zobowiązane są do świadczenia usług w ramach bezpłatnej pomocy prawnej w okresie oznaczonym w umowie, przy czym ustawa jasno stanowi, że usługi te muszą zachować możliwie najwyższą jakość.

Pomoc prawna na etapie sądowym

Bezpłatna pomoc prawna na etapie sądowym jest wyrazem zasady równego dostępu każdego człowieka do sądu.

Obejmuje następujący katalog usług:

- przyznanie obrońcy w razie postawienia w stan oskarżenia;
- reprezentację prawną w sądzie, przed organami administracji publicznej oraz w sporach z innymi osobami;
- sporządzanie pism procesowych.

Do bezpłatnej pomocy uprawnione są następujące kategorie osób:

a) osoby znajdujące się pod jurysdykcją prawa ukraińskiego, których średni miesięczny dochód jest niższy niż minimalna płaca umożliwiająca podstawową egzystencję oraz osoby niepełnosprawne, których świadczenia otrzymywane od państwa nie przekraczają wysokości dwóch minimalnych płac;
b) dzieci, które zostały osierocone bądź ich rodzice zostali pozbawieni praw rodzicielskich oraz dzieci będące ofiarami przemocy domowej lub narażone na nią;
c) osoby, wobec których zastosowano areszt administracyjny;
d) osoby podejrzane zatrzymanym przez organy ścigania;
e) osoby objęte dozorem;
f) osoby, których sprawy obligatoryjnie wymagają udziału prawnika;
g) osoby ubiegające się o status uchodźcy;
h) weterani wojenni oraz inne osoby objęte ustawą o statusie weterana wojennego i gwarancjach opieki socjalnej, osoby zasłużone dla kraju, osoby uznane za ofiary prześladowań nazistowskich;
i) osoby w stosunku, do których sąd rozważa ograniczenie zdolności do czynności prawnych lub uznanie za niezdolna do czynności prawnych bądź przywrócenie zdolności do czynności prawnych;
j) osoby w stosunku, do których sąd rozważa skierowanie na leczenie psychiatryczne;
k) osoby zrehabilitowane przez państwo, w stosunku do spraw objętych rehabilitacją.

Ponadto, ustawa stanowi, iż dostęp do sądowej pomocy prawnej przysługuje także obywatelom innych krajów, z którymi Ukraina podpisała odpowiednie umowy międzynarodowe i następnie ratyfikowała je. Osobami uprawnionymi do uzyskania bezpłatnej pomocy prawnej są także cudzoziemcy i bezpaństwowcy na podstawie międzynarodowych traktatów, których Ukraina jest stroną, jeżeli traktaty te stanowią, iż pomoc prawna ma być przyznana poszczególnym kategoriom osób.

Bezpłatna pomoc prawna na etapie sądowym może być świadczona przez następujące podmioty:

- specjalnie powołane centra świadczące bezpłatną pomoc prawną na etapie sądowym;
- prawnicy świadczący pomoc prawną na podstawie zawieranych umów w sposób ciągły (ich nazwiska muszą być umieszczone w specjalnym rejestrze prawników świadczących te usługi);
- prawnicy świadczący pomoc prawną na podstawie zawieranych umów, przez okres oznaczony w umowie (czyli pomoc prawna świadczona tymczasowo, okazjonalnie).

Centra świadczące pomoc prawną na etapie sądowym, według ustawy, ustanowione są przez Ministerstwo Sprawiedliwości w Kijowie, Sewastopolu oraz Autonomicznej Republice Krymu. Centra te powinny mieć status organizacji non – profit posiadającej osobowość prawną i być finansowane z budżetu państwa bądź innych niezabronionych przez prawo źródeł. Zakres pomocy prawnej dostarczanej przez centra, obejmuje wszystkie możliwe czynności prawne na etapie sądowym. Ponadto ustawa przewiduje współpracę centrów z sądami, prokuraturami, jednostkami samorządu terytorialnego oraz innymi urzędami państwowymi. Ustawowymi zadaniami centrów bezpłatnej pomocy prawnej są:

- decyzje w sprawie przyznania bezpłatnej pomocy prawnej;
- pomoc w pisaniu pism procesowych;
- zapewnienie udziału prawnika w śledztwach, dochodzeniach i w sprawach karnych w sądach, kiedy udział prawnika jest obligatoryjny oraz w sytuacjach, gdy osoby podejrzane, oskarżone, pozwane mające prawo do otrzymania bezpłatnej pomocy prawnej, nie są w stanie znaleźć prawnika z powodów finansowych bądź innych racjonalnych powodów;
- zapewnienie udziału prawnika w postępowaniach administracyjnych;
- zapewnienie reprezentacji prawnej osobom posiadającym prawo do bezpłatnej pomocy prawnej w sądach, urzędach oraz w stosunkach z innymi osobami;
- zawieranie umów z prawnikami widniejącymi w rejestrze prawników udzielających bezpłatnej pomocy prawnej;

- wysyłanie do sądów oraz urzędów listów potwierdzających udział danego prawnika w konkretnej sprawie;
- decyzje o zmianie prawnika w danej sprawie;
- wnioskowanie o wykreślenie danego prawnika z rejestru prawników uprawnionych do świadczenia bezpłatnej pomocy prawnej (zarówno na podstawie umowy o świadczeniu pomocy prawnej w sposób tymczasowy, jak i regularny);
- decyzje o zakończeniu dostarczania pomocy prawnej w danej sprawie;
- przygotowywanie raportów nt. swojej działalności I przekazywanie ich lokalnym Departamentom Sprawiedliwości w Autonomicznej Republice Krymu, Sewastopolu i Kijowie;
- inne działania podejmowane zgodnie z Regulaminem funkcjonowania centrów.

Wnioski o przyznanie bezpłatnej pomocy prawnej na etapie sądowym należy zgłaszać w jednym z centrów bądź lokalnym Departamencie Sprawiedliwości, ze względu na właściwość miejscową tych instytucji.

Wnioski te mogą być odrzucone, gdy osoba wnioskująca:

i. nie należy do żadnej z kategorii osób uprawnionych do uzyskania bezpłatnej pomocy prawnej;
ii. dostarczyła fałszywe informacje i dokumenty nt. swojej przynależności do kategorii osob uprawnionych do uzyskania pomocy prawnej;
iii. uzyskała już wcześniej bezpłatną pomoc prawną w tej samej sprawie, o którą wnioskuje;
iv. wyczerpała drogę prawną w danej sprawie.

Odmowa przyznania bezpłatnej pomocy prawnej powinna zawierać pisemne objaśnienie procedury zwracania się do sądów międzynarodowych bądź innych międzynarodowych instytucji, których Ukraina jest członkiem.

Centrum bezpłatnej sądowej pomocy prawnej, przyznając tę pomoc, powinno jednocześnie wyznaczyć prawnika, który będzie odpowiedzialny za dostarczanie usług prawnych w danej sprawie. Wybór właściwego prawnika odbywa się na podstawie analizy jego wiedzy specjalistycznej, doświadczenia oraz ilości spraw, w które jest aktualnie zaangażowany. Jego udział w każdym z etapów postępowania musi być potwierdzony specjalnym listem centrum bezpłatnej sądowej pomocy prawnej.

Ustawa stanowi, iż w miarę możliwości, centra powinny zawierać umowy z prawnikami umieszczonymi w rejestrze prawników uprawnionych do dostarczania bezpłatnej pomocy prawnej. Umowy muszą określać zakres i czas świadczenia bezpłatnej pomocy prawnej oraz jakość świadczonych usług.

Prawnik może być zastąpiony przez innego prawnika w razie swojej choroby; niewłaściwego wykonywania swoich obowiązków wynikających z umowy; złamania procedur dotyczących dostarczania bezpłatnej sądowej pomocy prawnej lub wykreślenia nazwiska prawnika z rejestru prawników uprawnionych do udzielania bezpłatnej pomocy prawnej.

Projekt pilotażowy powołujący do życia Centra Informacji Prawnej i Konsultacji stanowiące istotny element pomocy przedsądowej i sądowej

Ważnym przedsięwzięciem poprzedzającym wprowadzenie ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej był projekt pilotażowy, implementujący model poradnictwa prawnego i informacji prawnej, zaproponowany w Projekcie stworzenia systemu bezpłatnej pomocy prawnej (wydany w formie Dekretu Prezydenta Ukrainy, 9 czerwca 2006), przy wsparciu International Renaissance Foundation oraz władz lokalnych. Na jego mocy powołano do życia 3 Centra Informacji Prawnej i Konsultacji (Kharkiv, Khmelnytski i Bila Tserkva), których celem było przede wszystkim zidentyfikowanie potrzeb ludności lokalnych w zakresie prawa, a także dostarczenie podstawowych informacji prawnych oraz współpraca z władzami lokalnymi w celu rozwiązywania indywidualnych problemów prawnych mieszkańców. Inne działania Centrów były skupione na dostarczaniu podstawowej wiedzy z zakresu praw człowieka, co miałoby w dalszej perspektywie doprowadzić do: wzrostu świadomości prawnej obywateli, wzmocnienia więzi społecznych w obrębie wspólnoty lokalnej, a także większego zaangażowania obywateli w proces podejmowania decyzji na poziomie lokalnym. Miały temu sprzyjać organizowane przez Centra spotkania edukacyjne oraz przygotowanie i dystrybucja materiałów informacyjnych, ale także implementacja narzędzi alternatywnego rozwiązywania sporów (koncyliacja, mediacja) oraz indywidualne porady prawne PRO BONO.

- Główne zalety ustanowienia Centrów Informacji Prawnej i Konsultacji:
  - podniesienie poziomu bezpieczeństwa prawnego poprzez zapewnienie możliwości uzyskania porady, także w sytuacji gdy osoba zgłaszająca się po nią nie jest w stanie ponieść jej kosztów;
  - działania prewencyjne pozwalające uniknąć trudności prawnych;
  - wprowadzenie alternatywnych metod rozwiązywania sporów (koncyliacja i mediacja są praktykowane w Centrach);

- zaangażowanie prawników świadczących swoje usługi w ramach bezpłatnej pomocy prawnej, zwłaszcza na etapie sądowym w sprawach o znaczeniu strategicznym, co zwiększa odpowiedzialność społeczną prawników i poprawia ich wizerunek jako całej grupy zawodowej;
- wysoka ocena zaangażowania wolontariuszy w prace Centrów, w skład których wchodzą aktywiści społeczni oraz studenci prawa wykonujący swoje zadania pod nadzorem doświadczonych prawników;
- niezależność Centrów od jakichkolwiek instytucji lub partii politycznych (Centra mają formę organizacji non – profit)[36].

Warto w tym miejscu wspomnieć, iż innymi działaniami podejmowanymi w ramach systemu bezpłatnej pomocy prawnej są również działania podejmowane przez Ukraińską Izbę Adwokacką, czego przykładem jest okazjonalne organizowanie na terenie całej Ukrainy Dnia Porad Pro Bono, gdzie poradę prawną mogą uzyskać nie tylko osoby o niskich dochodach, ale także osoby prowadzące małe przedsiębiorstwa oraz organizacje charytatywne bądź inne organizacje non - profit[37].

viii. System pomocy prawnego we Francji

Dostęp do pomocy prawnej we Francji opiera się na ustawie o pomocy prawnej z dnia 10 lipca 1991[38]. Ustawa przewiduje pomoc prawną zarówno na etapie sądowym, jak i przedsądowym.

W myśl tejże ustawy francuski system pomocy prawnej na etapie przedsądowym obejmuje:

- udzielanie zainteresowanym informacji o ich prawach i obowiązkach;
- udzielanie porad prawnych;
- pomoc w sporządzaniu dokumentów;
- pomoc we właściwym wypełnianiu praw i obowiązków natury prawnej oraz pomoc w procedurach pozasądowych.

Struktura instytucjonalno – organizacyjna systemu pomocy prawnej

[36]Ukrainian Legal Aid Foundation, http://pravo.prostir.ua/?lang=eng
[37] All-Ukrainian Pro Bono Day (25.05.12), http://www.uba.ua/eng/news/2019/
[38] Loi n° 91-647 du 10 juillet 1991 relative à l'aide juridique, Version consolidée au 25 mars 2012, źródło: http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006077779, stan na dzień 20.08.2012

Pomoc prawna na etapie przedsądowym przyznawana jest przez ***conseil départemental de l'accès au droit (biura pomocy prawnej).*** Ponadto pomoc prawna na etapie przedsądowym świadczona jest przez tzw. ***Maisons de justices et du droit (domy sprawiedliwości i prawa)***, które odpowiedzialne są za dostarczanie porad prawnych (zakres ich działania nie może być rozszerzony ponad podstawowe poradnictwo prawne). Wreszcie pomoc prawna świadczona jest przez szereg organizacji pozarządowych[39].

Conseil départemental de l'accès au droit (CDAD) jest jednostką organizacyjną posiadającą osobowość prawną powołaną na mocy ustawy o pomocy prawnej z 1991r. Działa przy każdym z Sądów Wielkiej Instancji (tribubnal de grande instance), usytuowanych w stolicach departamentów francuskich. Dodatkowo, biura CDAD zostały utworzone przy Sądzie Kasacyjnym, Radzie Stanu i Komisji ds. Uchodźców.

Zadaniem CDAD jest rozpatrywanie wniosków o przyznanie pomocy prawnej i podejmowanie decyzji w tej sprawie. CDAD może również, na wniosek prokuratora, sądu orzekającego w danej sprawie lub każdej zainteresowanej osoby, cofnąć tę pomoc.

Każde z biur CDAD składa się **sekcji** odpowiedzialnych za rozpatrywanie wniosków w sprawach toczących się przed sądami administracyjnymi w pierwszej instancji oraz w przypadku złożenia odwołania do Rady Stanu, a także przed sądami powszechnymi w pierwszej instancji oraz Sąd Przysięgłych. Przewodniczącym CDAD jest przewodniczący sekcji odpowiedzialnej za rozpatrywanie wniosków z sądów powszechnych pierwszej instancji lub Sądu Przysięgłych. Funkcję wiceprzewodniczącego, który jest jednocześnie odpowiedzialny za kwestie administracyjne, pełni pracownik sądu (w randzie „greffier en chef" lub „greffier"). Sekcje mogą być podzielone na wydziały.

W skład poszczególnych biur CDAD, oprócz przewodniczącego oraz wiceprzewodniczącego, wchodzą:

- adwokat wybrany przez Radę Adwokacką spośród adwokatów działających przy Sądzie Wielkiej Instancji;
- Dyrektor Dyrekcji Podatków lub jego pełnomocnik wyznaczony przez Generalnego Dyrektora Podatków,
- Dyrektor Departamentalnej Dyrekcji ds. Sanitarnych i Społecznych lub jego pełnomocnik,

[39] Towards more effective legal aid in Belgium, Draft, ILAG źródło: http://www.ilagnet.org/jscripts/tiny_mce/plugins/filemanager/files/Antwerpen_2007/National_Reports/Belgium.pdf

- Przedstawiciel „stron” wyznaczony przez Departamentalną Radę Dostępu do Prawa. Osoba ta jest wyznaczana z uwagi na swoje zaangażowanie w problemy dotyczące wymiaru sprawiedliwości[40].

Jeżeli chodzi o biuro CDAD działające przy Komisji ds. Uchodźców, w jej skład wchodzą:

- dwóch adwokatów z adwokatury przy Sądzie Apelacyjnym w Paryżu i Sądzie Apelacyjnym w Wersalu;
- przedstawiciela Ministerstwa Spraw Zagranicznych i przedstawiciela Ministerstwa Spraw Wewnętrznych;
- przedstawiciela „stron”[41].

Członkowie biur CDAD wybierani są na 3 – letnie kadencję z możliwością jednokrotnego wyboru.

Działalność CDAD jest finansowana z wielu źródeł:

- z budżetu państwa, departamentu oraz grup interesu publicznego, których członkowie zostali wybrani do CDAD;
- z budżetu samorządów zawodowych prawników;
- z dotacji przyznawanych przez władze lokalne, instytucje publiczne, instytucje zabezpieczenia społecznego
- z wszelkich innych dopuszczalnych źródeł[42].

Pomoc prawna, świadczona przez domy sprawiedliwości i prawa, udzielana jest każdemu bez względu na wysokość dochodów. Osoby zainteresowane mogą uzyskać poradę prawną udając się na dyżur pełniony przez adwokata w siedzibie domu sprawiedliwości i prawa. Są to jednak porady dotyczące spraw najprostszych. W przypadku spraw o bardziej skomplikowanej naturze prawnej, klienci domów sprawiedliwości i prawa kierowani są do odpowiednich adwokatów.

Beneficjenci. Kryteria dostępu do pomocy prawnej.

[40] Pomoc prawna we Francji, Opracowanie Fundacji Uniwersyteckich Poradni Prawnych
[41] Ibidem
[42] Le Conseil départemental de l'accès au droit (CDAD), Source : Ministère de la justice, octobre 2001, źródło: www.vie-publique.fr/documents-vp/cdad1.shtml

Osobami uprawnionymi do uzyskania pomocy prawnej są osoby fizyczne, które nie posiadają wystarczających środków na opłacenie usług prawnika. Pomoc prawna może być całkowicie sfinansowana przez państwo bądź może być wymagana częściowa partycypacja w kosztach osoby ubiegającej się o pomoc prawną. Pomoc prawna może być wyjątkowo przyznana osobom prawnym i organizacjom non – profit, które mają swoje siedziby we Francji i nie mogą pozwolić sobie na pokrycie wszystkich niezbędnych kosztów związanych z pracą prawnika.
Pomoc prawna nie może być przyznana w sytuacji, gdy koszty pomocy prawnej objęte są ubezpieczeniem lub systemem ochrony prawnej.

Do uzyskania pomocy prawnej uprawnieni są obywatele francuscy oraz obywatele Unii Europejskiej. Takie uprawnienia przysługują również osobom przebywającym na terenie Francji stale lub tymczasowo. W szczególnych wypadkach, pomoc prawna może być przyznana osobom niespełniającym wszystkich wymagań przewidzianych do uzyskania pomocy prawnej, jednakże okoliczności sprawy uzasadniają przyznanie tejże pomocy (w szczególności ma to związek z przedmiotem sporu i przewidywanymi kosztami procesu).

Powyższe wymagania nie muszą zostać spełnione w przypadku osób nieletnich, podejrzanych, oskarżonych, skazanych, świadków korzystających z ochrony prawnej oraz powodów w procesie cywilnym (korzystają oni bowiem z ochrony prawnej na podstawie art. 515 – 9 Kodeksu Cywilnego). Pomoc prawna przysługuje również osobom oczekującym na decyzję w sprawie nadania statusu uchodźcy.

Uzyskanie pomocy prawnej wiąże się z koniecznością spełnienia kryterium dochodowego. Pomoc prawna jest finansowana przez państwo całkowicie bądź częściowo, a wysokość partycypacji w kosztach obliczana jest na podstawie dochodów uzyskanych w ciągu całego roku (1.01-31.12) poprzedzającego złożenie wniosku o przyznanie pomocy prawnej. Pod uwagę brane są:

- wynagrodzenie za pracę;
- renta lub emerytura;
- dochody z najmu;
- zwyczajowe koszty utrzymania wnioskodawcy i jego małżonka oraz osób pozostających we wspólnym gospodarstwie domowym;
- posiadane nieruchomości lub rzeczy ruchomych (także takich które nie przynoszą dochodów, za wyjątkiem głównego miejsca zamieszkania);

Przy obliczaniu dochodów nie są brane pod uwagę uzyskiwane przez wnioskodawcę świadczenia rodzinne.
W drodze wyjątku, pomoc prawna może być przyznana w związku ze szczególnym przedmiotem sporu lub przewidywanymi kosztami[43].

Wysokość dochodów uprawniająca do uzyskania pomocy prawnej całkowicie lub częściowo sfinansowanej przez państwo[44]:

Dochody miesięczne	Udział obywatela w kosztach
Do 915 €	Nie uczestniczy w kosztach
Od 916 do 957 €	15 %
Od 958 do 1 009 €	30 %
Od 1 010 do 1 082 €	45 %
Od 1 083 do 1 165 €	60 %
Od 1 166 do 1 269 €	75 %
Od 1 270 do 1 372 €	85 %

Ta kwota jest powiększona w zależności od liczby osób na utrzymaniu odpowiednio o:

- € 165 za dwie pierwsze osoby;

- € 104 dla następujących osób.

Wniosek należy złożyć w siedzibie biura CDAD właściwej ze względu na miejsce zamieszkania wnioskodawcy. Decyzja biura pomocy prawnej jest przesyłana na adres domowy wnioskodawcy. Jeśli pomoc prawna zostanie przyznana, należy się zgłosić do prawnika wyznaczonego przez CDAD.

W sytuacjach nagłych pomoc prawna może być tymczasowo przyznana bez spełnienia wymogów formalnych, a zainteresowana osoba jest od razu informowana o decyzji w sprawie przyznania pomocy prawnika.

[43] Ibidem
[44] L'accès à l'aide juridictionnelle et l'aide à l'accès au droit pour les Français de l'étranger, Sénat, Republique Française, Note d'information - Juillet 2010, źródło: http://www.joellegarriaud.com/wp-content/uploads/2011/11/100723_Note-Aide-juridictionelle.pdf

Finansowanie pomocy prawnej

Jak już zostało wspomniane, funkcjonowanie struktury biur CDAD jest finansowane z wielu źródeł.

Honoraria należne prawnikom udzielającym porad prawnych wypłaca Rada Adwokacka. Ich wysokość oparta jest o tzw. jednostki wartości *(unité de valeur)* przewidziane w ustawie budżetowej i wskaźniki przeliczeniowe określone w dekrecie[45]. Są one wypłacane w oparciu o mandat do świadczenia usług w ramach pomocy prawnej oraz zaświadczenie o rodzaju czynności prawnej, w której prawnik uczestniczył. Oprócz rodzaju czynności prawnej, zaświadczenie określa wysokość udziału państwa w wynagrodzeniu prawnika bądź sumę należną urzędnikowi publicznemu lub ministerialnemu. Rada Adwokacka prowadzi roczną księgowość, z przebiegu której raport przedstawiany jest Ministerstwu Sprawiedliwości oraz Przewodniczącemu CDAD w danym departamencie.

W przypadku domów sprawiedliwości i prawa, prawnicy wypełniają kartę konsultacji, która stanowi podstawę do otrzymania wynagrodzenia z Rady Adwokackiej, jak również służy do celów statystycznych.

Departamentalna CDAD przyznaje środki na finansowanie dyżurów w domach sprawiedliwości i prawa[46].

[45] Pomoc prawna we Francji, Opracowanie Fundacji Uniwersyteckich Poradni Prawnych
[46] Ibidem